

QUAN LLUÍS PUNSODA VA SER L'ALCALDE I LLUÍS AMILL EL SECRETARI

*Al Ramon Pijuan (de Fernando)
—que féu del seu hort un jardí...—*

En la memòria històrica de la política municipal altafullenca l'etapa dels de l'esquerra moderada republicana alguns l'hem viscut com aquella "edat d'or" que ens empenyia com a referència. Amb aquesta disposició emocional n'he anat a buscar i a fotocopiar i a transcriure cronològicament —a ploma estilogràfica i sobre full de pergamí de la botiga de casa— llur llegat escrit/documental oficial⁽¹⁾. És l'habitual pas epistemològic des del mite oral al discurs racional escrit. Les paraules polítiques escrites oficials tenen un únic cronista: el secretari d'Altafulla entre març de 1934 i gener de 1939: Lluís Amill i Sevé. Les seves catalanes actes dels plens —sempre només Plens Municipals— i els llibres de registres de sortides de les comunicacions de l'Ajuntament transcriuen la memòria oficial de l'Ajuntament Republicà que el nomenà secretari interí boi dins del primer mes del seu govern.

És l'Ajuntament amb majoria dels federals, primer, integrats a ERC després. El seu cap de llista triomfant i alcalde sempre fou Lluís Punsoda i Marquès; compartint grup sempre amb Josep Pijuan Milà, i en dos dels seus períodes municipals amb Lluís Maymó Bosch i Josep Salvat Pijuan. Van ser els Lluïsos i Joseps regidors republicans federals d'Altafulla.

1. A constatar i agrair tant la col·laboració institucional municipal mitjançant la gratuïtat del devassall de fotocòpies i com també l'ajut/companyia del funcionari Pere Vives quan el més calent d'aquesta "vocació de la memòria" era a l'aiguera. Els agraïments naturalment es fan extensius als familiars que han permès la impressió de les fotografies dels principals personatges de l'acció.

Res del que fou el descabdellament d'excés d'història de la política espanyola i catalana del període els fou aliè. Lluís Punsoda fou elegit alcalde el primer de febrer del 1934, després que ells, el Comitè Republicà Federal (CRF), doncs guanyés quinze dies abans les municipals del 14 de gener. Per 5 vots de diferència!: 183 seus, per 178 de l'Agrupació Catalanista Republicana (ACR). Lluís Punsoda i tot aquest primer ajuntament democràtic van ser destituïts al cap de nou mesos, el 23 d'octubre, per la Comandància Militar de Tarragona. Eren les purgues militars al fracassat i temerari "6 d'octubre"... Aquesta és la primera etapa municipal amb els dos Lluïsos i els dos Joseps federals: de govern compartit amb els dos regidors de la minoria. La majoria municipal dels quatre federals és restaurada pels molt més favorables resultats de les eleccions legislatives del 16 de febrer del 1936 –el Front d'Esquerres mantingué resultats, 188 vots; però el Front Català d'Ordre es quedà a 43 vots menys–. Però la bipolarització estatal, nacional i local ja era definitiva. En aquesta segona etapa Lluís Punsoda és *"alcalde popular"* i només el seu grup mana a l'Ajuntament, ja que han declarat *"incompatible moralment amb el càrrec de conseller municipal"* al cap de l'anterior minoria, Pere Ramon Plana, pel seu col·laboracionisme amb els Ajuntaments gestors instaurats per la Comandància Militar o la Generalitat titella de 1935.

En la tercera etapa i última, la bipolarització política ha fet el salt mortal de la guerra civil; el nou govern de la Generalitat, reflex de la nova correlació de forces polítiques i sindicals que només l'estat de guerra féu emergir, es projectà als governs municipals. Des del 17 d'octubre de 1936, tres mesos boi exactes després del *"18 de julio"*, Lluís Punsoda esdevé *"conseller primer"* d'un ajuntament que ja no té ni sis, ni quatre regidors... sinó fins a vuit. Repartits així: tants del seu grup –ara reduït a tres regidors i ja dins les sigles d'ERC– com de la sindicalista CNT; un regidor dels rabassaires i un d'ara Acció Catalana, que era l'anterior minoria. Acabarà aquest tercer període d'alcaldia pel motiu més històricament significatiu possible: 16 de juliol de 1938, dos anys després: *"El Sr. Alcalde, En Lluís Punsoda Marquès, dona compte al Consistori de què com a mobilitzat per les lleves, dintre pocs dies marxarà al front, per tant ho assabenta a l'Ajuntament perquè prengui l'acord que sigui procedent"*. Deu mesos abans, el seu perenne company d'Ajuntament, Josep Pijoan Milà, també havia deixat l'Ajuntament per la guerra. Entre les sessions del 7 d'agost de 1937 i la darrera del primer de gener del 1939, l'alcalde que succeeix Lluís Punsoda és el germà gran dels Maymó Bosch: Josep Maria.

Tot plegat Lluís Punsoda fou alcalde sense acabar de sumar el que ara fóra una legislatura de quatre anys. Però la qualitat –en la memòria mítica i en les paraules documentades– sempre pesa més que la quantitat.

* * *

Establertes les fronteres de dates de les etapes municipals de l'alcaldia de Lluís Punsoda, i col·locades les pinzellades polítiques essencials, n'anirem ressenyant els contextos polítics, els principals projectes per al poble i llurs desplegaments, les organitzacions internes de l'acció de govern, els inevitables conflictes que els canvis de règims municipals i generals desencadenà i el balanç tràgic entre la realitat d'una guerra i el desig d'un reformisme republicà.

1.1. Les municipals del 14 de gener de 1934: guanyar de cinc vots

La vigília de la Mare de Déu d'agost de 1933, el Parlament de Catalunya aprovava la primera part de la Llei Municipal de Catalunya. Desplegava l'article 36 de la Constitució del 1931, de la II República, que donava el dret de vot a *"tots els ciutadans d'un i altre sexe majors de vint-i-tres anys"*. Era la primera vegada que les dones serien electores/votants dels seus ajuntaments. Ho legislava l'art. 41 de l'acabat de néixer marc municipal autonòmic republicà. Al seu art. 2 aclaria que als pobles com a Altafulla, de cap a 700 habitants, els pertocaven sis regidors. L'art. 47, fidel a l'injust sistema electoral majoritari, adjudicava els llocs de regidors només *"a les dues llistes que hagin obtingut més sufragis en la següent proporció: Ajuntaments de sis consellers, quatre a la majoria i dos a la minoria"* ⁽²⁾.

Tot estava ordenat per culminar amb la convocatòria de les primeres eleccions municipals plenament democràtiques. Però la data de la jornada d'aquestes primeres municipals s'hagué de canviar dos cops, i fins a la tercera no en fou la definitiva: primer el decret del Consell Executiu de la Generalitat les convocava pel diumenge 12 de novembre de 1933, però s'hi interferí la convocatòria d'eleccions a Diputats a Corts que efectivament es van celebrar el 19 de novembre –aquelles en què diuen que moltes dones catòliques van votar els qui sempre havien negat el sufragi femení–. Per segon cop *"es convoquen eleccions generals dels Ajuntaments de Catalunya"* a celebrar el diumenge 17 de desembre. I novament són ajornades, per una causa que ens demostra la greu convulsivitat de la lluita política d'aleshores: *"amb motiu d'haver-se declarat l'Estat d'alarma amb caràcter general a tot el territori de la República"*. Amb tota la sensibilitat de sobirania autonòmica i esquerrana, aquest ajornament, com que el condicionava un govern central de dretes, motivà no un simple decret del Con-

2. Tots els viaranyis legislatius han estat manllevats i transcrits de "La Administración Práctica. Enciclopedia de Administración Municipal. Suplement de Catalunya. 1932-34". Un seguit d'aquest volums de l'obra legislativa republicana els vaig adquirir "de vell" la tardor de 1978 al bibliòfil reusenc i llavors company d'estudis de Filologia Catalana Fermí Roig.

sell Executiu de la Generalitat sinó tota una Llei del Parlament, també d'un 14, però no d'agost com el de la Llei Municipal, sinó de desembre de 1933. El Parlament de Catalunya, mantenia el període electoral municipal ja encetat i delegava al govern de la Generalitat per assenyalar *"una nova data no posterior al dia 14 del mes de gener vinent"*, i garantia que *"Els Ajuntaments es constituïran el dia 1 de febrer següent"*. A la fi, oli en un llum: signat pel conseller primer de la Generalitat Miquel Santaló i pel conseller de governació Pere Mestres, complint la llei del Parlament, es convocaven definitives les municipals –amb vot femení i de sistema electoral majoritari– el 14 de gener de 1934. Un dia 14è del mes, també.

La pròpia legislació convidava a només presentar dues llistes. Ja sabem el disputades que van ser a Altafulla. Comitè Republicà Federal, 183 vots; Agrupació Catalanista Republicana 178 vots³. I és clar, els 5 vots de diferència eren el doble de regidors per als guanyadors. Per curiositat, i perquè Altafulla mai no és *"un cas a part"*, hem volgut buscar els altres pobles del Camp de Tarragona que se'ns van assemblejar i ens hi assemblejàvem: els pobles amb llista dels "Republicans Federals" i dels "Catalanistes Republicans"; i, naturalment, els llocs on els resultats van ser tant disputats i per les mínimes.

A la veïna Torredembarra, el Comitè Republicà Democràtic Federal guanyà per 472 a 293 a una coalició d'ERC i de la Unió Socialista de Catalunya. En canvi, a la Riera, els federals van ser esbatusats per la candidatura del Sindicat Agrícola: 118 a 9!. Amb Altafulla i la Torre, el Rourell –on van treure un terç més de vots que la Lliga– completa la terna de pobles on guanyen les municipals els federals al Camp de Tarragona. Com a la Riera, van perdre a l'Aleixar i Riudecanyes.

Els catalanistes republicans només es van presentar a quatre llocs del Camp, perdent també a Reus i Vallmoll, però guanyant a la Canonja.

Precisament la Canonja, la veïna Creixell i Montferri són altres tres pobles del Camp amb resultat també ajustadíssims, però per 20, 11 i 14 vots. Per 5 vots de diferència, només a Altafulla.

1.2. Els federals i els catalanistes republicans d'Altafulla

Les dues candidatures municipals de gener del 1934 corresponien als dos partits republicans ja organitzats la primavera fundacional de

3. Les dades de les primeres i úniques eleccions municipals republicanes autonòmiques em van aparèixer als prestatges de la Llibreria de la Rambla, just quan les buscava desesperadament, dins de la versió de la tesi doctoral de la professora i parlamentària Montserrat Duch Plana intitulada "República. Reforma i crisi. El Camp de Tarragona (1931-1936)" d'edicions El Mèdol, març de 1994.

1931⁽⁴⁾, però això sí: no abans del 14 d'abril; sinó després: al maig calent i content. Els federals es van constituir legalment el 2 de maig de 1931 i els de l'A.C.R. el 30 de maig de 1931. Seguint-ne el procés d'aleshores, primer havien de presentar –en castellà– al Govern Civil els estatuts de les seves organitzacions i, ja aprovats governativament, celebraven la reunió constitutiva. Signaven els estatuts per a la legalització, pels federals, el 24 d'abril, Lluís Punsoda i Josep Ramon Casas; i pels de l'A.C.R. Enric Vallvé Llorens i Josep Inglès Pijoan.

El 2 de maig de 1931 els federals es van fundar a la plaça del Pou núm. 16 i a la seva primera junta els homes forts són els que van acabar sent alcaldes. El president –el primer president del “Comitè Republicà Federal”– fou aquell Josep Maria Maymó Bosch, el darrer alcalde, per uns mesos; havia nascut el 8 d'octubre de 1891, s'acostava doncs als quaranta. Lluís Punsoda n'era el secretari, tenia exactament trenta anys, fets el 30 de gener; el seu pare –el confiter nascut a Alcover– Josep Punsoda i Balaña, feia dos mesos que havia deixat, per problemes de salut, el seu any d'alcaldia, entre 26 de febrer de 1930 a 8 de març de 1931. Pels Punsoda, la política municipal era una actitud cívica hereditària. Completava el primer comitè federal, un seguit d'altafullencs que van ser convenientment “fixats el 1947 per la Guàrdia Civil de la Torre”⁽⁵⁾ junt amb altres setanta convilatans com a “esquerrans”. Ells van ser el vice-president Pere Ferré Ramon, els vocals Martí Ramon Ramon i Arcadi Boada Virgili, un any més jove i un any i dos anys més grans que Lluís Punsoda; Ramon Teixell Salvat, vice-secretari, de trenta-set anys, el major contribuent de rústega veí d'Altafulla; i els més veterans federals: el tresorer Josep Ferrer Ramon, nascut el 1865, conegut per “l'esquerrà”, que fou el permanent regidor representant dels rabassaires, des d'octubre del 36 a gener del 39; i, el vocal Antoni Admellé Gatell, nascut el 1877. Era, doncs, un primer comitè d'ampli ventall de generacions.

L'Agrupació Catalanista Republicana es constituí a la casa particular de Barceloneta núm. 13 de Josep Maria Boronat i Recasens, que a l'agrupació d'Altafulla era un simple vocal però que arribà a dirigent i intel·lectual d'Acció Catalana Republicana⁽⁶⁾. Era de la mateixa lleva que Lluís

4. La publicació per Jordi Piqué i Nei Torrell, al darrer núm. –el 19– d'aquests “Estudis Altafullencs”, de l'inventari d'associacions del Baix Gaià dipositades a l'Arxiu Històric de Tarragona ens emmenà a fotocopiar-ne els estatuts i actes fundacionals dels dos partits republicans altafullencs.

5. Aquest “fixer” fou desvelat i massa estadísticament estudiat per M. C. Bigorra i Trills a “Actituds polítiques dels altafullencs durant la guerra i postguerra del 1936-39 segons els informes de la Guàrdia Civil de l'any 1947”, publicat per l'Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental “Margalló del Balcó” en la seva miscel·lània de 1990 d'homenatge a Joan Antònio i Guàrdias.

6. La trajectòria d'aquest polític i intel·lectual altafullenc es pot concretar a partir de l'index onomàstic de la també versió de la tesi doctoral de la també Montserrat –Baras i Gómez– dedicada a “Acció Catalana (1922-1936)”, d'edicions Curial, 1984.

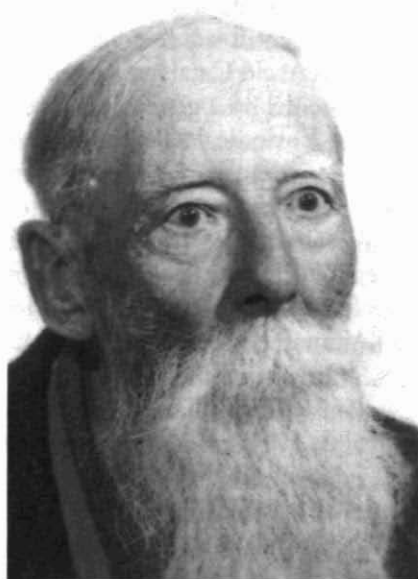
Juliol 1947, bogant a l'Ebre per Xerta: Lluís Amill Sevé, el secretari,
amb la seva muller Maria Sala i la seva filla petitona.

L'alcalde Lluís Punsoda Marquès
(Altafulla, 1901 - 1970).

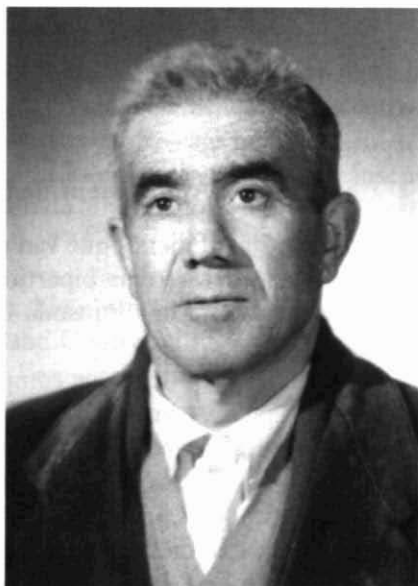
Pere Ramon Plana
(La Nou de Gaia, 1887 - Altafulla, 1960)
amb la seva muller Maria Plana i la néta.

Josep Fons Roca
(Sant Fruitós del Bages, 1874 - Altafulla, 1964).

El regidor Lluís Maymó Bosch
(Altafulla, 1893 - 1964).

Punsoda, nascuts ambdós el 1901. Presidia A.C.R. Josep Inglès Pijoan; el vice-president fou Enric Vallvé Llorens, que esdevindrà el regidor representant d'Acció Catalana Republicana a l'Ajuntament de partits i sindicats d'octubre del 36 a gener del 39; però, prèviament l'Enric Vallvé, el popularíssim Enric de la Felipa, havia estat –uns dies comptats!– 2on tinent d'alcalde i dipositari de fons, com un dels 7 regidors *“nombrados por la Junta Revolucionaria de esta villa”*: des de les set de la tarda de l'endemà del 14 d'abril de 1931, fins a l'“especial convocatòria” de 24 d'abril en què aplicant la circular del Govern Civil del dia abans –sant Jordi– tant ell com l'alcalde republicà revolucionari, Josep Balcells Rovira han d'acomiarar-se de l'Ajuntament per no haver estat prèviament doncs ni candidats, ni elegits... Qui sí que tenia ambdues qualitats, la de fundador de l'Agrupació Catalanista Republicana, i la de regidor electe de les municipals del 12 d'abril de 1931, era Mariano Sordé Gual; dins del grup polític era el secretari, i dels regidors de l'Ajuntament que finalment s'establí a Altafulla des del 24 d'abril del 1931 a l'1 de febrer de 1934, en fou l'únic que participà en la constitució dels dos partits republicans a Altafulla. Completen el grup inicial de l'A.C.R. el vice-secretari Ignasi Marquès Pijoan, els vocals Josep Marquès Inglès, Josep Canals Manyé i Manuel Blanch Ribé, que acabaria sent cunyat de Josep Maria Boronat. Que va convèncer al seu cosí quatre anys més petit perquè fos el comptador fundador de l'Agrupació Catalanista Republicana: es deia Enric Balsells Recasens; el mateix qui el 12 de setembre de 1939 fou un dels cinc *“recientemente nombrados por el Excmo. Sr. Gobernador Civil de la provincia”* per al *“nuevo Ayuntamiento”*; hi actuava de gestor de Beneficència i Sanitat.

1.3. L'Ajuntament de febrer a octubre del 1934

Dels 17 altafullencs que van posar els seus noms a les actes oficials de constitució del sistema bipartidista de partits republicans a Altafulla només el confiter Lluís Punsoda fou regidor elegit a les municipals de gener del 1934.

Dins del grup dels seus companys de grup federals, un tenia experiència de regidor; com a regidor d'oposició que anava als plens més polítics i econòmics –per exemple, quan el 2 de maig de 1931 la plaça del Pou passa a ser “de la República”–. Estem parlant del petit dels Maymó Bosch, el pescador Lluís, que fou regidor elegit el 12 de febrer de 1931, quan li faltaven 10 dies per a complir els vint-i-vuit anys; lleial a l'Ajuntament Revolucionari del 14 al 24 d'abril, mai no en signà l'acta de destitució, i això que l'agutzil li va dur dos cops a casa perquè arrodonís la formalitat d'aquella sessió on per ordre governativa havien de plegar Josep

Balcells d'alcalde i Enric Vallvé de depositari de fons. Quan el primer de febrer del 34 es celebra el canvi d'Ajuntament, l'únic que hi continua i no se'n mou fou doncs Lluís Maymó Bosch.

Passant dels Lluïsos als Joseps federals, el més jove fou el pagès Josep Pijoan Milà; nascut del dia de sant Jordi de 1909, estava a punt de fer els vint-i-cinc quan entra a l'Ajuntament. Josep Salvat Pijuan, nascut el dia del Pilar de 1895, estava a punt dels quaranta.

Dels dos regidors de la minoria de l'Agrupació Catalanista Republicana, el cap de llista ja ha estat presentat: Pere Ramon Plana –Pere de la Facina–⁽⁷⁾ era el de més edat del sis, i havia nascut a la Nou de Gaià la vigília de Reis de l'any 1887. El seu company de grup fou Jaume Llorens Alsina, nascut el 14 de setembre de 1892. Com que en la sessió de constitució de l'1 de febrer de 1934, Lluís Punsoda és elegit per cinc vots a favor i un en blanc, podem proposar la probabilitat que Jaume Llorens el votés. A qui no van votar, els dos regidors de la minoria com a alcalde segon, fou a Josep Salvat Pijuan que rebé només els quatre vots del grup. Tots sis van decidir “per a facilitar l'assistència al públic” de fer sessions del ple cada diumenge a les dotze. Al primer mes d'experiència van decidir minvar el ritme, conformant-se amb sessions cada primer i tercer diumenge de mes, al migdia.

I és que ja van fer campana el primer diumenge de sessió per la qual cosa s'han de reunir en segona convocatòria el dimarts 7 de febrer de 1934. No era una sessió qualsevol: manifestava l'herència rebuda d'hisenda municipal i la voluntat de vertebrar un govern d'unitat. Cada un dels sis regidors hi assumeix una comissió; per exemple el cap de llista perdedor n'és el d'Instrucció Pública. Quan a finals d'agost les reorganitzen perquè es composin de dos o tres regidors cadascuna, llavors els dos caps de llista formen la comissió d'Instrucció Pública; i Jaume Llorens, comparteix amb Josep Salvat i el propi Lluís Punsoda la comissió de governació.

1.3.1. La Hisenda i l'Hort beretats

Lluís Punsoda s'estrena com a alcalde notificant als seus companys de ple que ha rebut una làmina del Banc Comercial de Tarragona, que acredita l'amortització de 500 ptes. de l'emprèstid municipal. L'acompanyen tres cupons de 22,5 ptes. cadascun. Li queia a sobre, això sí molt esmorteïda, la conseqüència de la major operació financera de l'Ajuntament d'Altafulla en la seva història. I sort que la principal obra de govern

7. Agraïeix la identificació al Joan Vives i Milà, pou sense fons de la memòria altafullenca; i també ex-regidor: en dues etapes municipals: la de l'equip dels seixantes “desarrollistes” de l'apertura de Fraga i com a isolat primer/històric cap de llista de CiU a les municipals de primavera de 1983.

de l'alcaldia del seu pare, Josep Punsoda Balanyà, en rebaixà substancialment les hipoteques per a futurs ajuntaments.

Ens cal mirar amb una mica de retrospectiva històrica local: el ple del 9 d'agost de 1929 havia aprovat *"emitir doscientas obligaciones (al portador de 500 ptes. nominals cadascuna) de la Deuda Municipal en representación de un empréstito de cien mil pesetas con destino al abastecimiento de aguas potables, construcción del camino vecinal de esta villa a la estación, matadero y lavaderos"*. La subscripció pública dels dos-cents títols d'obligacions s'executà el 24 d'agost de 1929. Els compromisos financers municipals acordats aquell estiu de feia quatre anys i mig es repartien entre 30 anys d'anar amortitzant obligacions i pagar interessos al 6% anual, segons un acurat quadre de pagaments municipals –entre 1930 i 1959!– a unes 7.500-7.900 ptes. anuals. Cada novembre s'escollirien per sorteig les obligacions que s'havien d'amortitzar aquell any dels trenta anys. Segons el quadre de finançament municipal del retorn de l'emprèstit, que es transcriu a l'acta del 9 d'agost de 1929, els anys 1930-31 es sortejaven i pagaven dos títols d'obligacions, del 1932 al 1936, tres... el 1957-58, tretze, el 1959, catorze. Els ingressos per anar responnent anualment s'assegurava que entrarien dels rebuts de l'aigua i –si no hi arribessin– de les participacions i recàrrecs en contribucions i impostos de l'Estat.

Aquest embarcar-se/hipotecar-se financerament per a l'abastament d'aigües durant vint-i-nou anys de vida municipal fou esmenat per l'Ajuntament de la "Dictablanda" de l'alcalde Punsoda pare, la primavera de 1930. Des d'una argumentació tant de profunda lucidesa psicopolítica com de sincera càrrega ideològica: el projecte i l'emprèstit havien estat aprovats *"en tiempo de la Dictadura en el cual también los Ayuntamientos por mimetismo tenían su pequeño dictador; automáticamente secundado por los demás Concejales, bajo pena de perder el cargo y no protestando en ninguna de sus arbitrariedades por los administrados que tenían el buen sentido de sospechar la inutilidad de su protesta como no fuera para acarrearles represalias. Pero hoy la opinión general creyéndose más libre se manifiesta contraria al abastecimiento de aguas tal como venía aprobado porque estima que existe gran desproporción entre el sacrificio económico que implica y las ventajas que se lograrán en la villa como no sea para mayor comodidad de contadísimas familias opulentas"*. Josep Punsoda Balanyà fou elegit alcalde d'un ajuntament en què la meitat dels regidors eren elegits democràticament per districtes i, tal i com era el seu cas, la resta provenia de nomenament governatiu per la seva condició de contribuent.

El dia de la Mare de Déu de Montserrat de 1930 acordaven revocar l'execució i arxivar el projecte d'abastament d'aigües de l'anterior Ajuntament per a així *"amortizar inmediatamente toda la parte posible de las obliga-*

ciones del empréstito emitido, pagar los intereses vencidos, y fijar en los presupuestos ordinarios la consignación necesaria para cancelar en el plazo máximo de diez años las obligaciones que no puedan amortizarse de momento, debiendo hacerse las amortizaciones por sorteo en la forma que se estableció al efectuar la emisión". Dit i fet: el 15 de juny "acuerda amortizar en el acto ciento treinta y seis Obligaciones de la Deuda Municipal del Empréstito de cien mil pesetas"; les quals són escollides per sorteig i seran reemborsades el primer de juliol, deixant de devengar interessos. L'operació s'arrodoneix sorteiant-ne vuit més el novembre vinent –enlloc de les dues previstes l'agost de l'any anterior de l'Ajuntament anterior–. Mercès a aquesta rectificació, el quadre de compromisos i hipoteques de la hisenda municipal per culpa de l'emprèstit passava dels vint-i-nou als deu anys de vida municipal –amb sis anualitats de sis i quatre de cinc obligacions a amortitzar–: suposava hipoteques anyals no ja entre 7.500 i 7.900 ptes. sinó entre el màxim de 4.843'80 ptes. de l'any 1931 i el mínim de 2.664'63 de 1940, amb una rebaixa progressiva anual de dues mil pessetes.

Els Lluïsos i els Joseps sí que heretaven uns pagaments anuals radicalment rebaixats; però, és clar, no la resolució del somni d'abastar d'aigua potable als altafullencs. "*Només es dona aigua a les fonts de vuit a dos quarts de nou del matí*" s'exclamaven.

Això sí, dies abans d'embarcar-se amb l'emprèstit, aquell Ajuntament de 1929 tenia des del maig als calaixos el projecte de portada d'aigües, fins i tot aprovat per la Junta Provincial de Sanitat, signat per Joaquim Palla Argilaguet; i just és que reconeguem que havia comprat, per 11.600 ptes., l'Hort del Senyor a Josep Balcells Rovira, –sí: el mateix altafullenc, que seria alcalde republicà revolucionari per uns dies i que mesos després, l'agost de l'emblemàtic 1931, havia regalat a l'Ajuntament– "*una bandera tricolor con escudo dorado*". L'Hort del Senyor, que a la llinda de la seva porta de dovelles encara serva el relleu de l'escut dels Montserrat, és municipal –des de l'escripturació del 24 d'agost de 1929– perquè tenia el tresor dels cabals del pou subterrani que nodria d'aigües potables als altafullencs.

Però, del pou realment existent l'any 1934, només es pot obtenir "*un màxim de 15 hls. per a una població d'uns 900 hab.; són 1,66 litres/hab., quan la llei n'obliga a 50*".

Era la gran assignatura municipal pendent, indestriable de l'herència de la hisenda municipal. El nou regidor d'Hisenda i dipositari de fons, era el més jove i activista de tots, Josep Pijuan i Milà. El regidor de Foment era el regidor més experimentat, Lluís Maymó Bosch. Havien de sanejar els comptes i dur aigua sana i constant a les quatre fonts del poble –la de la plaça de la República, la de la cantonada de la Torreta, la de la

cantonada entre el carrer de Dalt amb el de l'Hostal, la de la cantonada del carrer de l'Hostal amb el del Migdia/carretera—.

1.3.2. La reforma econòmica i administrativa

Les mesures d'hisenda municipal de l'Ajuntament de febrer a octubre de 1934 van començar per decidir, el matí del diumenge 11 de febrer, que calia que es cobressin els impostos municipal els mateixos dies que es convocava a pagar la *"contribució directa de l'Estat"*. Finalment, els dies 13 i 14 d'agost s'estrenà aquesta data de tributació unificada. El 18 de març es nomenà la comissió de sis contribuents per a confegir el Repartiment General d'Utilitats, *"la principal, quasi única font d'ingressos (municipals)"*. La constituïen tres vocals nats —els qui més tenien per a contribuir més: de rústega, i visquent a Altafulla, aquell Ramon Teixell Salvat, del grup fundador dels federals; i màxim hisendat, de fora, el vendrellenc Josep Rovira Tutusaus. D'urbana, Mercedes Salazar de Ribó; el màxim contribuent industrial era el forner Miquel Sala Vilaró. Els tres altres vocals, eren elegits: Andreu Ballesté García per al terç de la rústega, Daniel Robert Plana, d'urbana i Josep Pijoan Arall per la industrial. El Repartiment General d'Utilitats per a l'exercici de 1934/any fiscal 1933 estava perfectament confeccionat i legalitzat un mes abans de passar-lo a cobrament. A la sessió del 20 de maig havien decidit *"fer passar per l'Alcaldia els deutors del repartiment del 32 per avisar-los que se'ls hi exigirà per via d'apremi si no paguen el pròxim dia que es cobrin els Repartiments del 32 i del 33"*.

Tanta millora de gestió municipal per força passava per tenir un secretari d'Ajuntament de confiança. El nou Ajuntament tingué la sort de poder-ne elegir. Al secretari "de sempre" *"que tiene prestados treinta y cinco años y pico de servicios entre este Ayuntamiento y el de Tamarit de Mar"* —Josep Roig Segarra, en curiosament justament l'últim acord de l'ajuntament cessant— li és concedida la jubilació *"en vista de la certificación de imposibilidad física para el ejercicio del cargo expedida por dos médicos designados por este Ayuntamiento"*

Ja sabem que des del 4 de març de 1934, però nomenat només *"secretari interí"*, en fou *"En Lluís Amill Sevé, Llicenciat en Administració i del Cos de Secretaris per oposició"*. Arribava a Altafulla procedent de Miravet; nascut a Pira el 19 d'octubre de 1911, era un secretari molt jove, de vint-i-dos anys. Era el nou tècnic municipal per als nous polítics municipals. L'organització comptable tenia regularitat mensual, tant en els pressupostos per capítols com en els balanços.

En la mateixa sessió d'elecció del propi secretari, hi va haver *"neteja"*: era el primer mes de nova empena i els càrrecs municipals polèmics havien de notar el canvi de règim: els quatre federals obren

expedient de destitució al sereno Llorenç Gibert Sellarés, que finalment dimiteix a finals de mes, quan ja ha estat nomenat sereno interí Francesc Ramon Pedrol. Es canvia l'assessor/agent de negocis que paga i cobra i fa tràmits per l'Ajuntament a les institucions de Barcelona: cessa Josep Sabater i es nomena Joan Anguera. Es deixa de subvencionar, amb les 150 ptes. anuals, la telefonista d'Altafulla; fonts familiars directament informades, ens han fet saber que, en el decurs de la campanya electoral d'aquelles municipals, havia estat una activista –i fins i tot una compradora de vots– per a la candidatura perdedora per cinc vots. També, en aquella mateixa sessió començava el gran contenciós amb l'arrendatari de l'Hort del Senyor, Eugeni Pijoan Suñé que, de moment, apaquem d'explicar-lo.

Aquesta revisió i neteja del passat, aquell nou ordre fiscal i de la hisenda municipal per assumir el projecte d'arribada d'aigua a les fonts del poble, portà a unes denúncies, a uns diagnòstics, a un escàndol clamorós, a una lluita política oberta. En aquell frenètic març del 34, en aquella mateixa sessió que nomena la comissió que confeccionà el Repartiment, el jove regidor d'Hisenda *“proposa que es fagin els oportunes gestions a fi de corregir la gran injustícia tributària”* que beneficia el castell del Marquès de Tamarit i el xalet de Lúdia Planas Alomar, al carrer de Mar 13 –avui “Hostal Sant Martí”. Tributaven igual que cinc veïns propietaris, quan *“aquests edificis plegats no valen com uns dels que motiven aquesta reclamació”*. El cap de l'A.C.R, Pere Ramon Plana s'hi afegí aportant tres propietats més *“que tenen assignat un líquid imponible inferior al que per la importància de l'edifici els correspon”*: el núm. 1 de la plaça Nova, propietat d'Antònia Lladós; el núm. 5 dels afores, de Joan Pijoan, i l'Hort de les Bombes de M.C. Nicolau. Unànimement, el ple del 18 de març de 1934 demanà *“que sigui feta pel funcionari competent una inspecció”* als cinc edificis denunciats.

El dimarts 17 d'abril de 1934 es presenta i justifica el projecte de portada d'aigües que *“desinteressadament ha confeccionat l'enginyer Carles Ferrer”*; el ple municipal sap que la seva situació econòmica *“encara que no greu és delicada”*: reconeix que els ingressos del Repartiment General d'Utilitats ascendeix només a 14.446 ptes. *“xifra superior a la capacitat contributiva dels veïns que han de realitzar un veritable esforç per a pagar llurs quotes”*. S'han de recordar les conseqüències de la hisenda heretada: “Fins a l'any 1940, s'amortitza a raó de 4.000 ptes.. anuals l'emprèstit amb què el nou Ajuntament es va trobar”. Per tant cal *“demanar una subvenció suficient a la Generalitat”*. Que per fer-se'n dignes... exigeix prèviament ensenyar-los els propis comptes municipals clars.

1.3.2.1. El primer procés al passat immediat

I per això es descobrí l'escàndol: sessió del primer de juliol de 1934, sense la presència del cap dels altres –Pere Ramon Plana–, segurament malalt tot aquell estiu. *“Manquen els comptes municipals des de l'any 1923 fins al de 1933 i sense liquidar dels comptes de pressupostos dels susdits exercicis”*. La culpa tècnica segur que deuria ser del secretari perenne Sr. Roig Segarra; de la seva mala administració consentida les víctimes polítiques per força havien de ser els alcaldes *“respectius comptadants”*, que eren el meu avi Francesc Blanc Vergés, i Martí Inglès Ramon. Se'ls donà vint dies naturals perquè justifiquin els comptes municipals, advertint-los que de no respondre adequadament *“l'Ajuntament procedirà d'ofici i a costes d'ells, a la formació dels comptes dels esmentats exercicis”*.

L'avi Cisco Blanc, acabats de fer els quaranta anys efectivament havia entrat d'alcalde, i en fou des d'octubre de 1923 a març de 1928: l'alcalde de la Dictadura de Primo de Rivera... fins que el governador civil li va acceptar la dimissió. Va tenir cinc dels set vots dels vocals de la Junta Municipal nomenada prèviament, en una sessió constitutiva el dia primer d'octubre *“bajo la presidencia de D. Eusebio Morón Domínguez, sargento de la Guardia Civil para cumplir lo ordenado por el Decreto de la Presidencia del Directorio Militar de 30 de septiembre de 1923”*. Martí Inglès, amb quaranta sis anys, succeí el dimitit Francesc Blanc, el 18 de març de 1928. La seva trajectòria com a alcalde fou la d'un Guadiana incombustible: primera etapa, fins al 26 de febrer de 1930. Segona etapa, del 24 d'abril de 1931 a 1 de febrer de 1934 –alcalde republicà conservador–. I... del 23 de gener de 1939 al 12 de setembre de 1939 –gestor franquista–.

Si no amaguem res del que ens ensenya la lectura les actes municipals, cal completar la llista dels “alcaldes comptadants” entre 1923 i 1933 afegint-hi el nom del pare de Lluís Punsoda, que com ja hem bestret en fou del 26 de febrer de 1930 al 8 de març de 1931. Com a mínim és “comptadant” de l'any 1930, adjudicat a Martí Inglès.

El procés a la mala administració econòmica del Sr. secretari Roig Segarra no culminà fins que el 5 de març de 1936, en el segon període d'alcaldia de Lluís Punsoda, com a Ajuntament Popular restaurat pel triomf del Front d'Esquerres, comunica a ambdós alcaldes del decenni 1923-33 que han de lliurar-los 1.000 ptes. cadascun, *“en caràcter de dipòsit preventiu, de 200 ptes. per cada exercici que tinguin pendent de liquidació”*. El que penso era el causant de tot plegat, sembla que almenys mai no va cobrar dels federals la pensió de 2.800 ptes. anuals.

Quan es valori aquest revisió i càstig de l'herència municipal tampoc s'ha de negligir aquesta dada: en la sessió de 23 de setembre del 1934, els quatre federals acorden assumir la construcció d'un nou escorxador

municipal “*al pati propietat de l'Ajuntament del carrer Barceloneta*” i n'habiliten el crèdit “*prenent per base el superàvit que existeix dels anys anteriors*”, que “*per l'examen que la Comissió de Finances ha realitzat en els Pressupostos i Comptes dels exercicis passats és superior a 2.500 ptes.*”.

1.3.3. El conflicte de l'arrendament de l'Hort del Senyor

També es resolgué definitivament en la segona etapa d'Ajuntament Popular restaurat, quan el 23 de juny de 1936 Lluís Punsoda comunica al comandant del lloc de la Guàrdia Civil de la Torre que “*procedeixi amb llur força a desallotjar el Sr. Eugeni Pijuan Suñé de l'Hort del Municipi*”. Per executar la multa de 50 ptes. que els impugnà una i altra vegada, l'Ajuntament hagué de trametre'n l'expedient al Jutjat d'Instrucció del Vendrell, amb data... 18 de juliol de 1936. Un final radical, de “telenovel·la”, que té tota mena de capítols precedents.

D'entrada, ja al primer mes de manament municipal, el 25 de febrer de 1934, s'acorda convocar l'arrendatari el primer de març. En la sessió següent, la de la “neteja” del 4 de març, s'anuncia que els dos caps de llista aniran conjuntament a visitar l'Hort del Senyor “*perquè (l')examinin sobre el terreny*”, “*per a establir després el preu que deu assenyalar (l'Ajuntament) a l'arrendatari Sr. Eugeni Pijuan*”. Aquest fou l'origen del conflicte: si calia o no pagar diners per l'arrendament per l'Hort municipal. Es va discutir al tercer ple en què la qüestió s'hi plantejava, el 18 de març. La minoria, en criteri expressat per Pere Ramon Plana, defensava la continuïtat de condicions per a l'arrendatari: “*tal com està establert ja és prou pagat*”. Estava establert que l'arrendatari tenia el compromís d'omplir el safareig públic situat dins l'Hort del Senyor; les despeses d'aigua per al safareig públic, a càrrec del particular arrendatari, equivalien al cobrament d'arrendament de l'hort municipal. Era el “tant a tant”: tant d'aigua per al safareig, tant d'arrendament.

Com a portaveu de la majoria dels federals, el regidor d'Hisenda i dipositar de fons Josep Pijuan Milà exposa –en aquest tercer ple sobre l'Hort del Senyor– el criteri que en farà modificar les condicions, i davant de la contumàcia de l'arrendatari a emmotllar-s'hi fa esclatar el conflicte que ja sabem quan i com va acabar. Per al Pijuan regidor, el Pijuan arrendatari “*aprofita l'aigua del safareig públic per a regar*” i aquesta aigua és la que ha de pagar en diners: ja no és el “tant a tant” que deixava l'Ajuntament sense cap ingrés per l'arrendament de l'Hort del Senyor.

Finalment, només amb els quatre vots de la majoria i amb l'oposició dels dos regidors de la minoria acorden les següents valoracions dels usos de l'hort municipal: l'arrendament manté la quantitat fixada fins al moment, 350 ptes. Però el que costa a l'arrendatari omplir el safareig

municipal es rebaixa a valorar-lo en 225 ptes. Per tant, i valorant l'aigua que aprofita per a ús particular de regar els seus conreus i no a l'ús públic del safareig, el Pijuan arrendatari ha de pagar la diferència –(preu arrendament– cost omplir safareig): 125 ptes. Seran unes noves condicions. I aquestes 125 ptes. les pagarà l'arrendatari en dos terminis: el dia de sant Joan i *“el primer de novembre de l'any agrícola”*. L'arrendatari rep el comunicat de l'acord sis dies després.

Fixant aquest ingrés per a la hisenda municipal s'esqueia la segona vegada que s'havia trencat la unanimitat política municipal; la primera fou en l'afer de la destitució del sereno municipal.

L'arrendatari Pijuan, amb el fervor dels seus trenta anys, mai no acceptà les noves condicions d'arrendament dels federals. El 8 de maig, boi dos mesos després, comunica a l'Ajuntament que no omplirà el safareig, ja que no n'accepta la nova valoració del seu cost. El 14 de maig, Lluís Punsoda li aclareix que no haurà de pagar fins l'any vinent. Però, com que l'arrendatari persisteix en no omplir el safareig, l'endemà li imposa una penyora/multa de 50 ptes. Ni va pagar-les, ni va omplir el safareig en les noves condicions del federals.

Que quan tornen, ja li reclamen que *“fagi entrega de les claus”* de l'Hort del Senyor. Som al 3 de març de 1936. I dos anys després es repeteix la història: l'arrendatari sempre fent-se l'orni a arguments, acords i penyores. Fins que el tregué per força la guàrdia civil, just començar l'estiu del 36, la penúltima mesura dels federals fou comunicar-li que el 9 de maig deixés net de conreus l'hort municipal. Li ho raonaven així: *“essent un perill per a la salut pública el que continuï cultivant-se per quan les filtracions poden donar lloc a la infecció de l'aigua que assorteix les fonts públiques captades dintre del referit hort”*.

Adonem-nos del que ens acabem d'assabentar: ja tenim executat i funcionant el projecte d'abastament d'aigües a les fonts del poble des del pou de l'Hort del Senyor!.

Era una herència que hem de reconèixer a l'Ajuntament gestor que regí Altafulla entre la destitució i la restauració dels federals. Ja el detallarem: l'abastament d'aigües heretat de l'Ajuntament restaurat.

Per acabar amb la nostra “telenovel·la de l'arrendament de l'Hort del Senyor”, i per aclarir la “personalitat” d'Eugení Pijuan Suñé, allarguem la narració fins als primers mesos de la “Victòria”/postguerra. El novament alcalde Martí Inglès Ramon, en la sessió del 12 d'agost de 1939, manifesta: *“sea arrendado como lo era antes del Movimiento, dándose la preferencia al que lo era en 1936 y que los rojos lo echaron de la propiedad”*.

Però, al cap de cinc dies, *“el Sr. Alcalde manifiesta que los trabajos que se habían efectuado para arrendar el Huerto del Señor, propiedad de este muni-*

cipio a D. Eugenio Pijuán Suñe habían fracasado, ya que este señor, después de haberse conformado quedarse nuevamente la pieza que los rojos le habían expulsado, y el Ayuntamiento reconocía como un derecho, subarrendaba una parte de la misma a otro señor de su familia y había manifestado que durante un año no había de pagar ningún arriendo lo dejaba a la consideración del Consistorio para que obrase en definitiva”.

“En vista estas manifestaciones del Sr. Alcalde y la actitud del Sr. Pijuán, el Sr. Boronat propone que habiendo cumplido el Ayuntamiento la parte legal y haber los trámites para que pudiera entrar en posesión el mismo arrendatario se consideren nulas dichas tramitaciones con el Sr. Pijuán, y se arrendara la finca a los otros cuatro vecinos que lo habían pedido y siempre con las mismas condiciones prefijadas anteriormente al Sr. Pijuán más el pequeño aumento de arriendo por la división de la pieza en cuatro partes.”

1.3.4. Balanç de realitzacions dels primers nou mesos dels federals

La reforma econòmica i administrativa, a la petita escala i nivell municipal d'Altafulla, desencadenà els conflictes que ja hem descrit i en algun cas bestret en el seu desenllaç. Aquest fóra el primer reconeixement en l'haver del primer ajuntament dels federals: no reculà, tot i les confrontacions personals que implica, en el desplegament de les seva nova gestió econòmica i administrativa. Al centre del qual hem situat el nou secretari, Lluís Amill i Sevé. Ell, tot i que per boi dos mesos també és finalment substituït per ja veurem qui de l'Ajuntament gestor del 35, sí que demostrarà la seva competència com a secretari en la tramitació i final felix del projecte d'abastament d'aigües. Dubto que tot plegat hagués succeït així de bé, sense l'entrada –primer– i manteniment –després, quan els regidors que li van elegir romanen destituïts– de Lluís Amill com a secretari. I faig la hipòtesi, no com a “interpretador de la història passada”, sinó comparant vivències com “subjecte de la història molt recent”.

Com a obres tangibles, de foment i d'ensenyament, de sanitat o salubritat, aquest és l'inventari dels acords i pagaments de factures dels primers nou mesos dels federals:

17 de febrer de 1934: els dos caps de llista buscaran els llocs indicats per construir-hi els “dipòsits” d'escombriaires i aigües brutes. Qui les vessi fora de lloc, als carrers o patis, serà multat amb 10 ptes. el primer cop, i amb 25 en la reincidència.

4 de març: els dos caps de llista aniran a Tàrragona per a reclamar-ne la substitució de la substituta de la mestra titular (Narcisa Barceló Sastre, persona malalta que morirà el mateix maig d'aquell any) ja que no té el títol de mestra.

15 de juliol: gestionat per l'alcalde Lluís Punsoda, la "Cia. Riegos y Fuerzas del Ebro" ha instal·lat cinc llums a la platja i un al camí de Mar. Se'ls han pagat les 200 ptes. corresponents a la factura presentada per l'empresa instal·ladora.

23 de setembre: pagaments de factures: "*la del Sr. Gaietà Magrinyà, de 97,80 ptes., per una Llibreria per a l'escola de nens*". Cal suposar que les gestions les portà endavant l'altre cap de llista, Pere Ramon Plana, regidor d'Instrucció Pública, a petició del llavors estrenat mestre Josep Roca García.

No van tenir temps de desplegar i inaugurar ni el projecte d'abastament d'aigües –presentat el 17 d'abril–, ni el de l'escorxador municipal al carrer de la Barceloneta –acordat d'executar per gestió directe i amb el crèdit habilitat, en sessió d'un mes abans de la destitució–.

2. LA COMANDÀNCIA MILITAR DE TARRAGONA DESTITUEIX L'AJUNTAMENT ELEGIT

Els "*fets del 6 d'octubre*" de 1934, en el decurs dels dies següents immediats, portaran a la presó a la majoria de dirigents polítics i intel·lectuals catalanistes republicans –als vaixells habilitats–: en el cas tarragoní, el "*Capitán Arnús*"; els detinguts més famosos, a l'Uruguai, naturalment al port de Barcelona. Per contrast a Altafulla, l'Ajuntament amb majoria federal fins i tot s'hi mantingué el quinze dies posteriors. El 19 d'octubre, en el penúltim document oficial signat per Lluís Punsoda com a alcalde en la seva primera etapa, contesta a la Comandància Militar –el nou poder polític executiu triomfant– informant-li "que aquí continua funcionant l'Ajuntament, ja que no s'ha nomenat Comissió Gestora". Tant és així que celebren sessió el 21 d'octubre de 1934, però amb l'única assistència de dos federals –l'alcalde i el regidor de governació– i de Jaume Llorens, de l'A.C.R.

Aquesta "continuïtat" no la podia consentir l'autoritat politico-militar. Per la qual cosa... al cap de dos dies...: "*En la Vila d'Altafulla a vint-i-tres d'Octubre de mil nou-cents trenta quatre. A les vuit del matí es reuneixen al Saló de Sessions de la Casa Consistorial els Srs. Consellers anotats al marge –(els dos de la minoria, i dels federals només Lluís Punsoda) presidits pel Sr. Alcalde, En Lluís Punsoda Marquès, a l'objecte de celebrar sessió extraordinària.*"

"*Oberta la sessió, fou llegida l'acta de la sessió anterior –(de dos dies abans)– que fou aprovada per unanimitat.*"

“A continuació el Sr. Alcalde dona compte que l’objecte de la sessió és per notificar que als Srs. consellers que s’ha rebut una comunicació de la Comandància Militar de Tarragona destituïnt a l’Alcalde i Consellers municipals, a excepció del Sr. Pere Ramon Plana, el qual queda nomenat Alcalde-Gestor únic d’Altafulla.”

“Els Srs. consellers manifesten donar-se’n per assabentats, i en compliment de la mateixa el Sr. Pere Ramon Plana pren possessió de l’Alcaldia i Ajuntament, retirant-se els demés Consellers destituïts”.

L’endemà d’aquest dia negre per a la democràcia municipal a Altafulla es publicava al “Diari de Tarragona”, ocupant-ne tota una de les seves pàgines de gran format tabloide i una columna sencera, el llistat de detinguts de la província de Tarragona al vaixell “Capitán Arús”. No n’hi havia cap d’Altafulla: circumstància excepcional. Fins i tot, quan a requeriment de la repressió militar, es demana l’informe dels “fets dels 6 d’octubre” a Altafulla, la resposta –suposem redactava per Lluís Amill i signada per Pere Ramon Plana,– notifica que *“no s’ha produït cap dany a béns ni persones en la passada revolta, en aquesta població”*. I ho certificaven al capità jutge instructor del regiment d’infanteria núm. 38 de Tarragona. Dóna goig de rescriure-ho ja que la resposta oficial demostra una voluntat de concòrdia civil entre altafullencs, de no magnificar i revenjar-se del que sembla fou l’única expressió de la “revolta del 6 d’octubre” a Altafulla: alguns federals, armats amb llurs escopetes de caça, van ocupar la centraleta de telèfons regentada per la dretana Mercè Sendra, per tal que no interferís els possibles comunicats oficials que els adrecessin.

2.1. Els alcaldes-gestors i l’Ajuntament-gestor

Així serà organitzat el poder municipal fins que el triomf del Front d’Esquerres restauri l’Ajuntament Popular: des del 23 d’octubre del 1934 al 16 de febrer de 1935, Pere Ramon Plana, el cap de llista de l’A.C.R., que va perdre de cinc vots les eleccions serà l’alcalde-gestor nomenat per qui ja sabem. Cessa per malaltia i el succeeix, durant un trimestre just, del 16 de febrer al 16 de maig del 1935, Artur Boronat Capdevila, qui ja havia estat regidor del primer ajuntament republicà –i ens ha aparegut al primer ajuntament franquista en l’afer de l’arrendatari Pijuan; havia nascut el 1885–.

Des del 16 de maig del 1935 fins al 17 de febrer de 1936 governa un Ajuntament-gestor de sis regidors. Se’n certificà llur constitució al Governador General de Catalunya. Hi van participar els antics alcaldes-gestors; un també ex-regidor del primer ajuntament republicà, Josep Vidal Argilaguet –que, ara, serà alcalde segon, amb trenta cinc anys–; i al

penúltim mes, alcalde primer en funcions; Joan Rubinat Teixidó, Anton Magrinyà Lluadríguez i qui, per unanimitat és elegit alcalde, Josep Virgili Plana.

Fins el 20 de desembre de 1935 es mantingué com a secretari Lluís Amill; en aquella data prenadalenca, l'Ajuntament-gestor va elegir el "*secretari en plaça*", en una sessió presidida per l'alcalde segon Josep Vidal. Tot i que el secretari interí en fou un dels concursants, només el regidor i ex-gestor Artur Boronat Capdevila es decantà a favor seu. Però calma, Lluís Amill deixà de ser secretari per només dos mesos...

Els quatre regidors federals van blasmar directament la constitució de l'Ajuntament-gestor. Els contesten, en el ple de 4 de juny de 1935: "*enterat l'Ajuntament del seu contingut aprova unànimement no admetre en cap manera tal protesta i que tal com sol·liciten es trameti a l'Excm. Sr. Governador General de Catalunya*".

No podem estar-nos de dir que, consultat el llibre de registres de sortides del període, resulta que en principi tingueren l'astúcia de voler nomenar regidor-gestor el germà de l'alcalde destituït, Albert Punsoda Marquès; qui no va acceptar... En l'esmentat registre, un ofici del 16 de desembre de 1935, palesa la hostilitat de l'Ajuntament-gestor contra l'alcalde destituït; consulten a l'alcalde de Tamarit, "*interessant manifesti si el carro de Lluís Punsoda Marquès està inscrit al registre d'altri*".

Durant tot el període entre les conseqüències del fracàs del 6 d'octubre i el triomf del Front d'Esquerres, cada reunió de qualsevol societat –per exemple la Germandat del Sant Crist– i fins i tot les processons religioses –la de Corpus, la de Sant Martí– havien de ser tramitades al comissariat de la Generalitat a Tarragona per demanar-ne la corresponent autorització.

2.2. Les realitzacions dels "gestors"

Ja ho sabem: ells van inaugurar l'abastament d'aigües de les quatre fonts de la vila, des del pou de l'Hort del Senyor. Fou el 19 de desembre de 1935. El protagonista d'aquell gran dia fou el comissari a Tarragona d'aquella Generalitat subordinada al poder militar, Emili Vila Álvarez. Era "*fill d'aquesta població*"; "*que tot ho ha fet pel poble d'Altafulla al que tant estima*". La subvenció que els concedí fou de 7.000 ptes. El municipal agraïment sembla que només podia ser llegit amb dicció culta per Lluís Amill, que l'endemà no seria elegit secretari pels mateixos a qui havia fet quedar tan bé...

El projecte que finalment s'aplicà naturalment no fou el de l'enginyer Carles Ferrer –aprovat pels dels federals en la sessió de l'1 d'abril de

1934– sinó és clar aquell de maig 1929, quan l'Ajuntament de l'alcalde Martí Inglès assumí realitzar-lo i finançar-lo amb la mastodòntica emissió de les obligacions de l'emprèstit municipal. Aquesta elecció de projecte pels “gestors” provocà polèmica política amb els federals; aflora en el comunicat que l'Ajuntament-gestor adreça per dos cops a Lluís Punsoda *“perquè manifesti condicions en què el Sr. Carles Ferrer, enginyer, féu el projecte d'abastament d'aigües”*. Al cap de dos dies, de la primera comunicació i dos dies abans de la segona, en la sessió del 19 d'octubre de 1935, els regidors-gestors aproven el traçat de la conducció d'aigües des del dipòsit de l'Hort del Senyor al dipòsit emplaçat a la plaça de la República *“seguint la trajectòria assenyalada en el projecte confeccionat per l'enginyer Sr. J. Pella Argilaguet”*. Possiblement el projecte de l'enginyer Ferrer assumí la filosofia de mètode de captació d'aigües exposada al ple d'abril de 1930 que revocava i arxivava –ja comprovem que provisionalment– el projecte de maig de 1929: *“Altafulla quiere, sí, mejorar sus servicios de aguas pero en el conocimiento de todos está que existen manantiales próximos, de nivel más alto y de mejores aguas que el adquirido”*.

Quan els federals retornin immediatament vetllaran perquè els regidors-gestors assumeixin el pagament de tots els compromisos econòmics de l'execució del projecte de les aigües municipals. Ja vindrà, ja.

Captades les aigües de l'Hort del Senyor per a les fonts públiques, cal deixar d'utilitzar-hi el safareig municipal –*“a fi d'evitar contactes d'aigües”*– i per tant en van buscar i trobar un de nou: a la sessió del 7 de setembre de 1935, *“s'aprova unànimement l'arrendament efectuat pel Sr. Alcalde, en data de 19 d'agost passat pel preu de 150 ptes. mensuals, del safareig del Sr. Lluís Vallvé Parera”*.

L'altre projecte transcendental començat, però no culminat, durant el període dels gestors d'octubre del 34 a febrer del 36 ens aclareix qui ha de merèixer el reconeixement històric per haver negociat la cessió dels terrenys d'Erasme Ymbert, el propietari del Clos, per a la construcció de les escoles –les Teresa Manero–. La resolució del fins ara per a mi misteri⁽⁸⁾ es descobreix a l'acta de la mateixa sessió del 7 de setembre de 1935: *“Aprovar les gestions realitzades i l'expedient tramitat pels Alcaldes gestors únics Srs. Pere Plana i Artur Boronat Capdevila, per a la Construcció per l'Estat d'un edifici escolar; i a tal efecte, formalitzar les despeses que va ocasionar amb càrrec al Cap. d'Imprevistos del Pressupost Urgent les quals són les següents: 3 viatges a Barcelona efectuats pel Sr. A. Boronat, 69 ptes; un viatge taxis de Tarragona a Altafulla i conferència telefònica 15 ptes.; dos viatges de Barcelona*

8. Al núm. 4 dels “Estudis Altafullencs”, se'm va publicar “La construcció de les Escoles Teresa Manero. Una versió”. La qual, ara, completo, doncs.

a Tarragona primera classe, del Sr. Imbert, propietari del solar, 50 ptes.; escriptura del terreny, 90 ptes.; despeses dia formalització de l'escriptura, 23,35 ptes. Total 247,35 ptes."

Aquesta sessió del 7 de setembre de l'Ajuntament-gestor del 1935 certament fou la més brillant per a la seva ideologia de *"Estado de obras"*. A més de fonamentar la construcció de les escoles —que com ja sabem va quallar vint-i-dos anys després— i l'arrendament del nou safareig, començava de debò l'obra de la pujada de les aigües amb l'*"autorització a la Companyia Riegos y Fuerzas del Ebro per a instal·lar una línia elèctrica al camí de Credos per a portar el fluid elèctric a l'Hort del Municipi, lloc de captació de l'aigua per assortir la població."*

La tercera herència de realitzacions de l'Ajuntament-gestor en serà la més conflictiva ja que —ho bestreiem— serà radicalment considerada *"il·legítima"* per l'Ajuntament popular restaurat. Parlem dels *"nomenaments efectuats per (la) comissió gestora"*; el més "polític", ja el coneixem: no ratificar l'interí Lluís Amill com a secretari, preferint com a secretari titular Josep Oncins i Mauri. Recordem que fou l'endemà del gran dia de la inauguració del servei d'abastament d'aigües a les fonts públiques.

Un altre nomenament significatiu fou el del Dr. Celestino Rodríguez; primer és nomenat per l'Ajuntament-gestor, en la seva primera sessió del 4 de juny, i aquest fou el seu pecat original, començament de la seva "odissea" a Altafulla —ja l'anirem ressenyant...— Però, el 30 de novembre d'aquell mateix 1935, l'Ajuntament-gestor aprova la seva titularitat de metge ja que ha estat l'escollit per un tribunal classificador; però, això sí, segons un reglament d'una Generalitat que els federals no podien reconèixer com a pròpia, però que el Sr. Rodríguez per força havia de considerar la font de legitimitat dels seus mèrits professionals i funcionaris.

També l'Ajuntament-gestor va nomenar llevadora interina, Teresa Roca Llorens, en la sessió del 5 d'octubre de 1935. El sereno Francesc Ramon Pedrol, que havia estat nomenat interinament en la primera etapa dels federals, fou elevat a la categoria de titular per l'Ajuntament-gestor el 4 de gener de 1936, però amb la restauració de l'Ajuntament popular tornaria a la interinitat. Haurà d'esperar dos anys —mercès a l'acord de l'Ajuntament de partits i sindicats del 15 de gener de 1938— per recuperar la titularitat, amb una assignació anual de 2.400 ptes. fins que renuncià a la plaça i a la feina el novembre d'aquell any, dos mesos abans de perdre's la guerra.

3. EL RETORN DELS FEDERALS COM A AJUNTAMENT POPULAR

El 16 de febrer es van celebrar les eleccions generals on la bipolarització psicològica i política es va manifestar amb la constitució de dos únics fronts de candidatures: la dreta, presentant-se unificada, com a Front Català d'Ordre i l'esquerra, explícitament, com a Front d'Esquerreres. A Altafulla, sembla que les dues organitzacions republicanes, l'Agrupació Catalanista i el Centre Federal van fer campanya electoral a favor del Front d'Esquerreres; el 8 de febrer de 1936 es reuneixen els federals a la Violeta, sota la vigilància del seu antagonista Pere Ramon Plana, que actua com a delegat de l'autoritat del comissari de la Generalitat. Tres dies després, el fundador de l'Agrupació Catalanista Republicana d'Altafulla, i des de febrer de 1934 membre de l'executiva de l'Acció Catalana Republicana, dicta una conferència pública al propi local social. Aquesta conjunció dels dos partits actius a Altafulla portà a uns resultats folgats per al Front d'Esquerreres que guanya de 43 vots al Front d'Ordre, en les eleccions generals del 16 de febrer de 1936⁽⁹⁾.

Amb aquests resultats victoriosos arreu per als perdedors del "6 d'octubre", l'endemà *"essent els nou de la vetlla es varen personar en aquesta Alcaldia, el senyor Alcalde popular el Sr. Lluís Punsoda Marquès, acompanyat dels senyors Consellers populars, d'aquest Ajuntament, el senyor Josep Salvat Pijuan Milà, dipositari, i el senyor Lluís Maymó Bosch, conseller, elegits per majoria el mes de gener de l'any mil nou-cents trenta-quatre i el Sr. Pere Ramon Plana, a l'objecte de prendre possessió de l'Alcaldia, segons ordres donades del senyor President de la Generalitat, a dos quarts de vuit de la vetlla per ràdio, en les quals ordenava que, en vistes que molts Ajuntaments queden desatesos, sense esperar el Decret de reposició que apareixerà demà al Butlletí, sigui ordenada la presa de possessió, la qual cosa, sense obstacle, es feta per l'alcalde-gestor En Josep Virgili Plana i els Srs. Consellers gestors assistents, senyors Pere Ramon Plana, Josep Vidal Argilaguet, Antoni Magriñà Llodríquez, Artur Boronat Capdevila i Joan Rubinat i Teixidó, els quals cessen des d'aquest moment i prenen possessió els senyors esmentats anteriorment d'acord amb el que preveu la Llei Municipal Catalana vigent actualment. Signen els consellers cessants i els que prenen possessió"*.

L'acta, lògicament era redactada pel secretari elegit al concurs de l'Ajuntament gestor, boi feia dos mesos, Josep Oncins.

9. Al núm. 2 dels "Estudis Altafullencs", l'intel·lectual i polític independentista Josep-Lluís Carod-Rovira ens féu conèixer valorativament tots els resultats d'eleccions generals i referèndums estatals o nacionals entre 1931 i 1936.

Observem que Pere Ramon Plana s'hi presenta en la seva doble i incongruent condició de “*conseller popular*”, elegit per sufragi universal, i de “*conseller gestor*”, nomenat militar-governativament. El regidor Jaume Llorens, de la minoria de l'A.C.R que també hi era reposat, —i que no havia col·laborat en l'etapa clausurada pels resultats electorals generals—, en pren possessió dos dies després, el 19 de febrer de 1936, a una hora matinera, dos quarts de nou el matí.

Ja el mateix dia 17 de febrer, immediatament i a continuació de llur represa de possessió, Lluís Punsoda convoca i presideix sessió per tal que, com ja sabem, l'Ajuntament gestor cessant sigui l'únic responsable de la liquidació “*del dèficit que ha produït l'abastament d'aigües a la població, que es calcula en 2.035 ptes. de les quals entreguen en aquest acte 310,42 resten per pagar de compromisos contrets, la quantitat de 1.785,20*”.

Sempre la hisenda municipal com a primer acte polític de Lluís Punsoda; però la primera vegada li va caure a sobre el pagament d'una obligació de l'emprèstit heretat per tirar endavant la pujada d'aigües a les font del poble. Quan retorna, l'obra està executada, però segons un projecte que no era el seu sinó “*dels altres*”, i no hereta càrregues econòmiques, sinó que les adjudica a qui les ha provocat. ¿Podem suposar que els federals consideraven desviat el pressupost del projecte per les condicions de traçat i perquè l'enginyer del 1929 l'havia cobrat?.

3.1. Restitució de Lluís Amill i “la gran girada de la truita”

El 20 de febrer de 1936, en de fet ja la segona sessió de l'Ajuntament Popular restaurat, es vertebrava el nou Ajuntament. En serà exclòs aquell Pere Ramon Plana —primer, de les Comissions—; al ple següent, pels federals és “*declarat incompatible moralment amb el càrrec de conseller municipal amb motiu d'haver actuat d'Alcalde-gestor primer i Conseller gestor, després, d'aquesta vila, i per haver-se significat com el més aferrissat perseguidor dels drets legítims de l'Ajuntament Popular*.”

La comissió d'Instrucció Pública, que assumia en la primera etapa de febrer-octubre del 34, passa a l'alcalde Lluís Punsoda. Els seus regidors federals retornen a les carteres anteriors: Josep Salvat Pijuan, a Governació; Josep Pijuan Milà, a Hisenda; Lluís Maymó Bosch, a Foment. Des de maig del 36 presidits pel retrat del president de la República, Manuel Azaña, pel que van pagar 7 ptes. L'únic regidor de la minoria, Jaume Llorens, és responsable d'una menor cartera d'Estat. Lluís Maymó substituiria Pere Ramon Plana al Consell Local de Primera Ensenyança, i Josep Salvat a la Junta de la Cantina Escolar.

Les sessions tornaven a ser cada primer i tercer diumenge de mes. Pràcticament amb l'única assistència i govern monocolor dels federals.

En la mateixa sessió, quatre dies després del dia de les eleccions de la victòria del Front d'Esquerres, *"a proposta de la majoria s'acorda deixar sense efectes els nomenaments fets pels gestors governatius"*. Aquest criteri, de la *"il·legitimitat dels acords dels consellers de nomenament governatiu"* primer fou polític, i des del 16 de juny de 1936 jurídic, mercès a una Llei publicada al Butlletí Oficial de la Generalitat. És la gran girada de truita del personal a l'Ajuntament. No ens agafa per sorpresa, ja que quan neixen aquells càrrecs de funcionaris municipals, titulars o d'interins, ja van anunciar que van durar ben poc.

En aquesta sessió del 20 de febrer del 1936, l'únic que ha de cessar també, com els gestors governatius que els van nomenar, és el secretari Josep Oncins. S'hi oposen els dos regidors de la minoria, no cal dir que assessorats pel propi afectat, que per a més inri doncs ha de redactar la seva acta de defunció funcional. Argumenten que, prèviament, abans de cessar el secretari en propietari, calia instruir-li un expedient, d'acord amb l'art. 230 de la Llei Municipal.

"A continuació acorda la majoria, a excepció dels consellers Srs. Pere Ramon Plana i Jaume Llorens Alsina, nomenar Secretari Lluís Amill Sevè que ho era d'aquest Ajuntament com a interí al fer-se la provisió en propietat de l'esmentada plaça per l'Ajuntament gestor el dia 20 de desembre de 1935". El redactat és del ja cessat secretari Josep Oncins. Notem que el nomenament s'ha d'entendre com una restitució de l'interinatge... L'endemà, efectivament, Lluís Amill pren possessió novament com a "secretari interí". Un 20 de desembre havia de plegar; als dos mesos exactes: retornava!. No fou fins en l'última sessió amb pau, el 5 de juliol del 36, que els federals convoquen la plaça de secretari per a *"proveir-la en propietat, mitjançant concurs"*; amb les condicions *"de 3ª categoria i dotada amb l'haver de 3 mil pessetes anuals"*; per assegurar-se'n la continuïtat de Lluís Amill en la clàusula quarta de la convocatòria van escriure: *"La Corporació Municipal fa expressa reserva del seu dret d'apreciar lliurament i dintre de la Llei, els mèrits que puguin al·legar els concursants."*

La sessió municipal de la gran girada de la truita, en què la resta de nomenats per l'Ajuntament-gestor són *"considerats il·legítims"* –el metge i sereno titulars, la llevadora interina, l'assessor–, en què els alcaldes del decenni 1923-1923 han de pagar 1.000 cadascun, en què Pere Ramon Plana és declarat incompatible moral i substituït, en què l'arrendatari Pijuan ha de tornar les claus de l'Hort del Senyor, s'escaigué el 3 de març de 1936. La revisió i revocació dels conflictes heretats plantejats –abans de febrer del 34 i abans de febrer del 36– llavors sí que esdevenia definitiva.

Però quedava encara un afer fosc: el regidor de governació Josep Salvat instruirà un expedient *“per tal de depurar les irregularitats que hi hagin estat comeses en els pagaments efectuats el 31 de desembre per l’Ajuntament Gestor”*. Al cap de tres mesos i mig, al ple del 21 de juny de 1836, se n’exposen les conclusions: l’acusat és Josep Vidal Argilaguet, que com a alcalde segon de l’Ajuntament gestor ordenà aquells pagaments de cap d’any del 35 –lliuraments 165 a 168 d’aquell exercici– amb aquests agreujants: *“sense haver-se realitzat els treballs i obres que els justifiquen i sense acord municipal aprovant la seva execució ni llur respectiu pagament”*. En conseqüència acorden que *“deurà reintegrar a la Caixa municipal dintre del termini de 15 dies, la quantitat de 951, import total a què ascendeix la suma dels referits pagaments.”*

3.2. El projecte de les escoles i parvulari

Els dos alcaldes gestors, Pere Ramon Plana i Artur Boronat Capdevila, ja sabem que havien reeixit en la cessió dels terrenys per a la construcció de les escoles a Altafulla. El 25 de març de 1935, aplicant una comunicació de la Direcció General de Enseñanza Primaria, el mestre dels nens, Josep Roca Garcia, *“en nombre del Estado”* prenia possessió del solar cedit per Erasme d’Ymbert. S’anaven seguint les passes per tal de construir unes escoles estatals amb aportació municipal. Era una assignatura pendent, que ja trobem plantejada un 14 de desembre de 1928, quan un ple extraordinari presidit per Martí Inglès es fa conscient i responsable de respondre als requeriments i crítiques d’un ofici-circular de la Junta Provincial de Construcciones Escolares amb data de 6 d’octubre –però de 1928, és clar–. Llavors, aquell Ajuntament aprova la construcció directa per l’Estat d’un “edificio-Escuela”, amb l’aportació municipal del solar i d’un 35% del cost de les obres.

Els federals capgiren la filosofia del projecte sobre el solar cedit per Erasme d’Ymbert, ja escripturat i de titularitat estatal. El 5 d’abril de 1936 acorden de *“deixar sense efecte tots els tràmits realitzats fins a la data”*, perquè el que ells volen és *“construir directament l’Ajuntament amb subvenció de l’Estat; a tal fi s’estudiarà ràpidament l’aportació de projecte i es tramitarà amb urgència l’expedient del cas”*. Ja el 21 de juny, i ho transcriu amb emoció orgull, acorden *“encarregar al Sr. Sert la confecció d’un projecte d’escoles unitàries, una de nens i una altra de nenes i una nau de parvuls, totes agrupades en un sol edifici”*. Cal suposar que aquest “Sr. Sert” és Lluís Sert i López, llavors amb 32 anys, i ja del grup d’arquitectes racionalistes del GATCPAC; qui hauria de ser famós entre nosaltres com a autor de l’edifici de la Fundació Miró a la muntanya de Montjuïc. Aquell estiu del 36,

l'arquitecte Sert, un enginyer i acompanyants van arribar a Altafulla per conèixer el lloc d'ubicació del que havia de ser el seu projecte d'escoles per a Altafulla; en són testimoni les 101,50 ptes. pagades com a despeses de viatges. Evidentment, el projecte "*d'escoles de disseny*" no va acabar de néixer; però ja sabem que les que tenim a la Portalada des de la tardor de 1991 sí que en són. Tot acaba arribant...

Aquesta vinculació de l'Ajuntament federal restaurat a l'estètica i cultura de l'autonomisme català queda reflectida quan el 3 de maig acorden "*subvencionar amb 10 ptes. el Sr. Mestre, per haver acompanyat uns nens a Tarragona al concurs de català organitzat per Palestra*"; quan a la sessió següent canvien al contracte de compra de màquina d'escriure per a la secretaria municipal, per tal que el mateix comerciant A. Sans Cardona forneixi "*una màquina completament nova, marca Hispano-Olivetti, teclat català, per 1.440 ptes.*"; 440 al comptat, i les mil restants el primer de febrer de l'any següent. Quan, a final de curs del 36, subvencionen en 50 ptes. els premis i exposició escolars dels alumnes del Sr. Roca i de donya Marianna Cardó Agusil.

Els federals restaurats per força van perseverar en la seva bona gestió de la hisenda i de la salubritat pública que ja havien demostrat en la seva primera etapa.

Així, també a la sessió del 17 de maig, acorden de sol·licitar a la Direcció General d'Administració Local de la Generalitat que designi un tècnic per a confeccionar el Repartiment General d'Utilitats de l'any —que sempre és l'anterior— "*a l'objecte d'abreujar tràmits i d'evitar dificultats que suposa vindran de confeccionar-lo la Junta General del Repartiment*". ¿Curar-se en salut donat el clima de mútues hostilitats entre propietaris i federals?. Al cap d'un mes, hi van designar un tal Vallès i Tuset, pels serveis del qual l'Ajuntament havia d'abonar 350 ptes.; però amb els "*moviments de l'esclat de la guerra*" l'esmentat tècnic fou cessat i finalment, en la sessió del dia de tot sants del 36, es restablia la comissió confeccionadora, formada pel regidor de finances, Josep Pijuan Milà i contribuents elegits per sorteig. També el mateix 17 de maig acorden "*inutilitzar la claveguera que, després de passar per diversos corrals desaigüen al carrer de Dalt*". Afectà 17 veïns, als quals se'ls donà 15 dies per a complir-ne l'acord; amb l'avís que l'incompliment suposaria una penyora de cinc duros i el pagament de l'execució del tapament dels "*desaigües de caràcter residual que donguin l'aigua a la via pública*". Un dels disset veïns, era el regidor Lluís Maymó. Un altre, Josep Virgili Plana, aquell alcalde de l'Ajuntament gestor; com podem imaginar va presentar un recurs en contra, acompanyat de Salvador Ferré Guasch —qui després serà regidor en nom de la terna de la CNT!—. Al ple següent se'ls desestima la queixa, que havien argumentat

culpant l'Ajuntament de no haver estat capaç de resoldre el problema del clavegueram públic. Com a rèplica, l'Ajuntament dels federals s'ha de justificar per partida doble: *"no pot permetre que la via pública sigui el dipòsit de les aigües infectes d'alguns veïns"*; *"si bé l'Ajuntament té l'obligació d'atendre l'evacuació, en condicions higièniques de les aigües residuals, s'imposa a aquesta obligació la realitat econòmica del Municipi que no permet atendre'l en aquests moments"*. Afortunadament, les aigües del pou de l'Hort del Senyor municipal per a les fonts eren analitzades amb resultats favorables; el taxi per al Sr. Folch que ho certificà suposà una despesa de 15 ptes., acordades de pagar a primers de maig també.

3.3. L'últim ple abans de la guerra

Fou aquell en què es convoca la plaça en propietat de secretari. Aquell 5 de juliol de 1936 se'ls notificava el resultats del padró del 30 d'abril: l'any 1936, érem 647 habitants de dret, i 695 de fet. Acordaven, com a mesura de pressió, de tancar la cantina escolar; perquè així la Direcció General de Primera Ensenyança liquidés immediatament la subvenció anual de 5.000 ptes. S'hi pujaven els sous anuals al secretari, 500; al sereno, 270 i a l'agent a Tarragona, 70.

Ja podem recordar que es subvencionà amb 50 ptes. els premis i exposició escolar. I com a primer punt de l'ordre del dia, Lluís Punsoda informa de la tramesa de l'expedient de la nul·litat de la titularitat del Dr. Rodríguez al President del Tribunal Contenciós Administratiu de Tarragona que li ha reclamat. I és que el nostre Dr. Rodríguez movia cel i terra per fer validar el seu nomenament després d'haver-lo guanyat davant d'un tribunal qualificador.

4. ELS TRES MESOS D'AJUNTAMENT DELS FEDERALS DURANT LA GUERRA

L'endemà del 18 de juliol de 1936 era diumenge. I van anar a sessió. No hi prenen cap acord: es limiten a la rutina d'aprovar l'acta anterior i d'escoltar les disposicions del B.O.G. que els afecta d'aplicar a l'Ajuntament. Al cap d'un quart ja aixequen la sessió. A la següent, la del 2 d'agost, es limiten a la rutina mensual de distribuir cabals per al mes en els distints capítols del pressupost i de retre els comptes de despeses i ingressos de juliol. A la tercera, quinze dies després, nomenen metge titular interí al Dr. Bartomeu Lartigau Batllès. On, i perquè hi era i què hi feia el Dr. Rodríguez ja ho sabrem més endavant... quan torni a Altafulla.

Per tant, d'acord amb la documentació escrita, les primeres setmanes de la guerra no tenen cap reflex als plens municipals, que sembla paralitzat. Pel llibre de registres de sortida tenim una pista de l'"ambient", que hem d'imaginar de legitimació de les incautacions de propietats de significats "facciosos": el dilluns, 19 de juliol s'han adreçat notificacions telegràfiques a Pere Vila, Lúdia Planas i Felip de Miquel; els telegrams es retornen a la Delegació del Cos de Telègrafs de Tarragona "amb el diligenciament de no haver trobat els interessats al domicili".

D'aquestes primeres setmanes de l'esclat de la guerra –i del que en diuen "la revolta"– la memòria/llegenda dels agraïts ha guardat que amb Lluís Punsoda com a alcalde a Altafulla ningú no va assassinar ningú. Seguim el relat heretat familiarment: quan s'acostaven els cotxes del pànic dels diguem-ne "milicians del Comitè de l'Arboç", doncs els germans Punsoda i el germans Pijuan Milà acostumaven a adreçar-se al cap del Pujol on espetegaven trets a l'aire, per així fingir i justificar "als aliens" que ja havien afusellat a "qui calia". Per exemple: el rector de la cremada església, "Mn. Modest"; o el meu avi Cisco Blanc, alcalde durant la Dictadura de Primo; sí: el mateix a qui van multar per la mala administració del secretari.

Ja en les sessions de setembre del 36 el ple municipal dels quatre federals demostra que hem passat del reformisme republicà a la revolució pacífica republicana. I ho demostren en els àmbits polítics essencials per a la seva acció de govern: a hisenda i ensenyament.

En la sessió del 6 de setembre acorden "*un crèdit extraordinari de 22.049 ptes. amb destinació a sufragar les despeses que ocasionin a aquest Municipi el servei de la defensa nacional i les exigències de l'atur forçós*". Exactament, 16.049 s'invertiran en Obres Públiques per tal de combatre l'atur obrer. Per tal de cobrir aquest crèdit extraordinari es confeccionarà un Repartiment també extraordinari, prenent per base "*la possibilitat econòmica de cadascú*". La comissió especial que el decidí i distribuí la composaven Josep Balcells Recasens, Ramon Ramon Pedrol, Pau Ramon Ramon, Manuel Ramon Pros, Josep Ferrer Ramon i Enric Vallvé Llorens. Cal imaginar que eren els membres més actius del Comitè Local Antifeixista; i és joïós de constatar com els darrers dos noms corresponen als de fundadors dels dos partits republicans que es van enfrontar a les úniques municipals, les de gener del 1934: Josep Ferrer Ramon, era tresorer de la primera junta del Comitè Republicà Federal; Enric Vallvé Llorens, era el primer vice-secretari de l'Agrupació Catalanista Republicana. Llista de contribuents extraordinaris va ser aprovada pel ple dels quatre federals el 20 de setembre. Quan dos dies després es notifica als ajuntaments de Tamarit, la Nou, la Pobla, el Vendrell, la Riera, Bellvei i Torredembarra

per a coneixement dels respectius veïns amb propietats a Altafulla, vet aquí que el repartiment és adjectivat com d’*“extraordinari als terratinents”*. A la immediata “Victoria”, aquestes quotes van ser considerades *“multas a personas de derechas”*.

El projecte d’escoles i parvulari de l’arquitecte Sert al solar cedit per Erasme d’Ymbert ja no tingué sentit tan bon punt *“s’acorda destinar, de comú acord amb el Comitè Local Antifeixista, a escoles nacionals, el xalet de Lúdia Planas Alomà, carrer del Mar nº 7, incautat pel referit comitè”*. L’habilitació del xalet –actualment l’hostal Sant Martí– per a adaptar-lo per a escoles es va *“realitzar per administració, donada la urgència del cas”*, *“designant al mestre d’obres En Ricard Boronat Manetes per a portar-lo a terme”*. El 8 de desembre, el mestres Josep Roca García i donya Mariana Cardó reben l’autorització de la Inspecció per a instal·lar-s’hi. Era el tercer punt de l’ordre del dia de la sessió revolucionària del 6 de setembre de 1936. Al segon s’acordava *“obrir una subscripció a profit de les víctimes del feixisme, encapçalant-la amb 150 ptes.”*

Una nova assignació d’edifici incautat fou l’última decisió dels federals de la segona etapa d’alcaldia de Lluís Punsoda: el 4 d’octubre acorden *“cedir la casa incautada a Ramon Montagut Miró, al Sindicat Agrícola d’aquesta Vila, reservant-se l’Ajuntament el dret de destinar-la a altra finalitat”*. En aquella última sessió de l’equip Punsoda-Pijuan-Salvat-Maymó presenten el balanç econòmic de setembre: *“restant en Caixa, 351,25 ptes.”* i paguen a Jaume Rimbau la factura *“per arreglar durant l’any 1935 la sinia d’abastament d’aigua”*.

L’última reunió del quartet federal correspon a la sessió extraordinària del 16 d’octubre del 1936 en què *“autoritzen al Sr. Alcalde, perquè entreguin les credencials vares i demés al Sr. Jutge quan aquest dongui possessió al nou Ajuntament”*.

Lluís Maymó Bosch no hi apareix com a signant. S’havia acabat la seva vida com a regidor republicà, ell que n’era el més políticament veterà –d’abril de 1931 a octubre de 1936–. Sempre que no acceptava acords transcendental no signava les corresponents actes: quan fou revocat l’Ajuntament de la Junta Revolucionària d’abril del 31, quan fou revocat l’Ajuntament dels federals de febrer de 1934.

4.1. L’Ajuntament dels “Partits Polítics i Sectors Sindicals”

En la situació anguniosa de decidir la destinació de les cases incautades Lluís Punsoda ha pactat amb el Comitè Antifeixista –cas del xalet per a les escoles– o bé ha volgut demostrat als del Sindicat Agrícola que era l’Ajuntament qui decidia. S’hi demostrava la pluralitat de poders polí-

tics reals a partir de l'esclat de la guerra. En el marc de la vertebració estable de la Generalitat d'autonomia de guerra, aquesta nova correlació de forces s'intentà d'harmonitzar: constituent, el 27 de setembre de 1936, un govern presidit per Josep Tarradellas: amb tres consellers tant per a ERC com per a la CNT; amb un conseller tant per a Acció Catalana com per a la Unió de Rabassaires i per al POUM, i dos consellers per al PSU⁽¹⁰⁾. El 9 d'octubre, un Decret de la Conselleria de Seguretat Interior, que pertanyia a ERC amb Artemi Aguader com a titular, traslladava el pacte polític i sindical de govern de la Generalitat a la composició dels Ajuntaments de guerra/"revolta". Aplicant aquest nou ordre polític autonòmic i municipal, els quatre federals van haver d'entregar les seves regidories perquè així l'endemà, capvuitada del decret, a les nou de la vetlla, en una sessió extraordinària convocada pel jutge Pere Ferré Ramon –el que havia estat el primer vice-president dels federals el maig del 1931– es constituís l'Ajuntament d'Altafulla que regirà fins a la pèrdua de la guerra.

Els nous regidors eren *"els ciutadans designats consellers electes en la reunió oficial tinguda pels representants dels Partits Polítics i Sectors Sindicals que han d'integrar la Nova Corporació Municipal en la mateixa proporció que està constituït el Consell de la Generalitat"*. Una "reunió oficial" els havia "elegit". Els quatre federals sortits de les eleccions del 34 eren reduïts a 3, i ara com a militants d'ERC. Ja sabem que no continuà, ni signà la seva renúncia obligada, Lluís Maymó. Tot i que d'entrada hi continuava, en la mateixa sessió constitutiva plega Josep Salvat Pijuan *"per tenir molta feina"*; aquesta dimissió féu ajornar l'elecció de *"Conseller 1er"* per a l'endemà en què el supleix Marcel·lí Suñé Argilagué, només tretze dies més gran que el renunciant.

Hi van continuar, doncs, Lluís Punsoda i Josep Pijuan –que era un dels que més manaven i feien i desfeien al Comitè Antifeixista–. La CNT, nou poder emergent, també tenia tres regidors: Josep Fons Roca, nascut a Sant Fruitós de Baiges l'any 1874, obrer especialista de la fàbrica de la Roca de Gaià; Salvador Ferré Guasch –de qui ja en sabem reclamacions– i Ramon Mercadé Figueres que al cap d'un mes serà rellevat per Ramon Ramon Pedrol, un dels confegidors del Repartiment Extraordinari per als terratinents. Els rabassaires tenien com a regidor representant Josep Ferré Ramon, també un dels fundadors dels federals. I com a representant d'Acció Catalana, a la fi entrava com a regidor Enric Vallvè Llorens, que ara ens apareixerà definitivament com a figura política estable.

10. Consultat al col·leccionable "Documents 1931-1939" de la Gaia Ciència –Ed. 62: fascicle "Fundació del PSUC".

El panorama d'afiliació sindical a Altafulla durant la guerra/"revolta" –d'acord amb aquelles fitxes de "*la Comandancia de la Guardia Civil Rural nº 124 del puesto de Torredembarra*", registrades amb els altafullencs de 1947– era aquest: CNT, 20 afiliats; fent-ne costar que Josep Farreras Figueras n'havia estat caixer, i que Martí Inglès Solé, n'havia estat secretari durant dos mesos. UGT, 26; els federals/ERC s'hi van afiliar; hi figuren els que en van ser regidors: Lluís Maymó; i Josep Pijuan, que és considerat com a "concejal en representación de UGT". Els ex-rabassaires "fitxats" sumen 13, amb Jaume Busquets Teixidó com a vocal i consignant que en fou afiliat el jutge Pere Ferré Ramon. Aquestes dades són incompletes ja que el 1947 alguns dels altafullencs protagonistes de la nostra història eren a l'exili o desterrats. Les penalitats d'alguns que es van quedar ja les sabrem com a cloenda. Ara, encara estem a mitjans d'octubre del 36, al primer trimestre de la guerra.

El 18 d'octubre, a les nou del vespre –tota vegada que Marcel·lí Suñé ha substituït Josep Salvat com a tercer regidor d'ERC– es voten els consellers primer i segon –l'alcalde i el tinent d'alcalde–. Lluís Punsoda n'obté sis dels vuit vots dels nous regidors, ja que també presenta candidatura el cenetista Josep Fons, que només n'obté dos. Així que Lluís Punsoda es reelegit alcalde en la seva tercera, última i més llarga etapa pels vots de tots i cadascun dels quatre grups de l'Ajuntament: tres vots dels regidors propis d'ara ERC; i del regidor dels rebassaires, vell company federal; i del d'A.C., Enric Vallvé; i fins i tot d'un dels tres de la CNT –potser Ramon Mercadé, ¿que per això en fou rellevat?–. Josep Fons, altrament obté unànimement els vuit vots que el proclamen conseller segon.

Aquesta voluntat de compartir govern municipal –amb el candidat diguem-ne contrincant– Lluís Punsoda la torna a demostrar, com el febrer del 34, oferint-li la cartera d'Ensenyament, ara de Cultura. És agredolç de descobrir en el passat llunyà el no gaudit en el personal passat recent.

L'Ajuntament dels vuit regidors dels partits i sindicats des de gener del 37 es reunia els dissabtes primer i tercer del mes a les vuit de la vetlla i ja d'entrada s'estructurà en cinc comissions de tres regidors. Lluís Punsoda, només participava, i com tercer de la llista, a la Comissió de Proveïments; en canvi el cenetista Josep Fons era el primer de la terna a Cultura i també a Defensa, el segon a Agricultura i el tercer a Economia: estava a quatre de les cinc comissions. Josep Pijuan, sembla presidir la terna de la comissió de Proveïments i era el segon de la comissió de Defensa; en les dues etapes anteriors havia estat regidor d'Hisenda i dipositari de fons. Enric Vallvé, encapçalava la llista de la comissió d'Eco-

nomia, i era el segon de Cultura; al cap d'un mes succeeix Josep Pijuan com a president de la comissió de Proveïments. El rabassaire Josep Ferré, lògicament era el cap de la comissió d'Agricultura.

Aquest organigrama canvia el 12 de març de 1937, quan aplicant un Decret de la Generalitat del primer dia del mes, és dissolta la comissió de Defensa *"quedant encarregada l'Alcaldia de les funcions d'ordre públic"*; una mesura que creiem potser hem de relacionar amb el pas de l'ordre de les milícies al de les institucions i exèrcit regulars. El desenllaç dels fets de maig del 37 a Barcelona –la terrible fractura violenta a la reraguarda i la posterior repressió estalinista– no es notà a Altafulla, ja que la allà perdadora CNT roman al nostre Ajuntament. Els indicis de les conseqüències d'aquells fets potser siguin aquests dos testimonis documentals: a l'acta de la sessió del 21 del propi maig del 37, consta que l'Agent de Vigilància, Carles Pellicer, de la Delegació d'Ordre Públic de Tarragona ha revisat l'actuació política i personal de l'alcalde, *"inspecció que efectuen a totes les localitats, i de la que en resultà en extrem favorable per al d'aquesta vila"*; a finals de juny del 37, el Delegat d'Ordre Públic del Vendrell demani a l'Ajuntament d'Altafulla els noms i cognoms de les juntes directives de les Joventuts Comunistes Llibertàries i de la CNT.

Mobilitzats cap al front, Josep Pijuan ha d'abandonar l'Ajuntament en la sessió del 6 de novembre de 1937 i Lluís Punsoda en la del 16 de juliol de 1938, boi dos anys exactes després de la insurrecció militar facciosa. Llavors, cap dels quatre federals guanyadors el febrer del 34 ja no quedava a l'Ajuntament. C'est fini...

El 7 d'agost de 1938 es constitueix l'últim ajuntament republicà. Entre la dimissió obligada per la guerra i la nova i última elecció n'és alcalde per quinze dies –"accidentalment"– naturalment Enric Vallvé. Per 6 vots Josep Maria Maymó Bosch, el primer president dels federals, succeïa Lluís Punsoda; i Ramon Boronat Llenas –el president de la societat "La Violeta"– a Josep Pijuan. Des de mitjans d'octubre del 38 el cenetista Josep Fons no tornà a l'Ajuntament. Van regir l'Altafulla del final de la guerra –de l'escassetat i els refugiats– d'agost del 38 a primers de gener del 39. Com sabem, el dia de sant Antoni Abat, el dimarts 17 de gener "els nacionals" entraven pel carrer de l'Hostal a Altafulla.

4.2. Els altafullencs han d'anar a la guerra.

Deu dies després d'elegit "conseller primer", en el primer acte registrat d'aquesta tercera etapa d'alcaldia, Lluís Punsoda porta personalment al Centre de Mobilitzacions de Barcelona les targetes d'allistament *"dels individus aptes pel servei de les armes de 18 a 40 anys"*. Aquesta és la cir-

cumstància i la preocupació central del període. L'Ajuntament és l'encarregat d'anar lliurant les terribles comunicacions d'incorporació a la guerra. Un mes abans, els quatre altafullencs de la lleva del 37 havien rebut la corresponent assignació de destinació per armes; no es van haver de presentar a files fins l'abril del 37; ells van ser Francesc Ramon Bové, Francesc Inglès Pijuan, Pere Gatell Solé i Joan Sendra. Però la primera referència a altafullencs fent el servei en temps de la guerra és del 24 d'agost del 36 en què l'Ajuntament comunica *"a la 141 Brigada Mixta de Lleida que el soldat Manuel Blanch Ribé, ha ingressat a l'Hospital Militar de Tarragona"*. El meu oncle Manel Blanc, era dels fundadors d'A.C. i "el 6 d'octubre" anà on calia anar...

La lleva de 1938 ha de comparèixer a la caixa 27 de Tarragona el 24 de setembre de 1937. Hi anaren 6 altafullencs: Artur Boronat Sendra, Francesc Cusiné, Antoni Espina, Josep Maria Ferré, Josep Marquès i Baltasar Pijuan—el fill de l'agutzil i futur gendre de l'ex-cenetista Josep Forns—.

El novembre del 37 —com ja sabem— és *"destinat al Front, en qualitat de ferroviari"*, el regidor Josep Pijuan Milà, de la lleva de 1930.

L'hivern del 38, s'incorporen al centre de mobilització núm. 18 de Tarragona tres lleves: el primer dia de l'any, els sis de la del 39 —Joan Blanch Ribé, Joan Canals Ramon, Joaquim Ramon Bové, Josep Sanromà Argilagué, Pere Vernet Gatell i Pere Vives Biosca— a qui feriran. El 17 de gener són declarats soldats Enric Bonachí Busquets i Pere Gatell Solé. El primer de març toca als tres de la lleva del 1929; dos d'ells, Albert Punsoda Marquès i Ignasi Sordé Gual ja estaven "de temps mobilitzats", el tercer és Lluís Marquès Inglès —el carter del poble; que serà substituït, vet aquí, pel sempre disponible regidor Enric Vallvé—. El 3 de març és declarat soldat Jaume Salvat Roca. Els cinc altafullencs de la lleva del 1940 s'incorporen el 10 de març: Josep Maria Boronat Sendra, Francesc Ferré Bové, Josep Pijuan Bargalló, Josep Ramon Pros, Antoni Martí Musté i Andreu Ballesté Canals —que s'incorporà vint dies més tard— *"per ferida al peu"*. La vigília de sant Martí d'aquell nefast 1938, la família rebia la comunicació oficial de la seva mort al front de l'Ebre. Tres dies abans de la incorporació d'aquesta lleva, els familiars de l'Hermenegildo Prats Sala havien rebut la comunicació municipal *"notificant que segons comunica la 122 Brigada ha desaparegut en les operacions de Pancrudo, el dia 6 de febrer (de 1938)"*; la seva muller portà dol fins que pel correu de la Creu Roja, un any després, va saber que el seu home —el Quildo— era presoner *"dels nacionals"*; que li tornà sa i estalvi el dia de la Mare de Déu d'Agost de 1939 —després de complir el captiveri a un batalló de treball de mines al front de Madrid i a les pedreres d'Alsua—.

Les lleves dels 1927-28 i del 1941 s'incorporen l'abril del 38. Els quatre altafullencs de la lleva del 1928 s'hi presenten el 20 d'abril –Ramon Martí Serramià, Josep Recasens Suñé, Antoni Rubinat Zubillaga, Francesc Sendra Solé– també Benito Sevilla Romero, un refugiat. El germà de Josep Recasens Suñé, l'Eduard, amb Andreu Ballesté Canals i Josep Maria Rimbau Gatell són els tres caiguts republicans altafullencs que mai no van tenir el seu nom inscrit en relleu a cap monument. No oblidarem tampoc el milicià Miguel Ruiz Berrio mort el gener de 1937 a causa *“de l'accident ocorregut a la Caserna de Milícies de la Platja, per dispar d'arma”*; enterrat al nínxol núm. 133 del nostre cementiri, cedit gratuïtament per l'Ajuntament que també en pagà el taüt per valor de 126 ptes. a Gaietà Magriñà.

El dia de la Mare de Déu de Montserrat, toca als vuit de la lleva del 1941, la més jove: Josep Balsells Boada, Andreu Ballesté Ramon, Josep Maria Cusiné Lima, Josep Inglès Pijoan, Melcior Llorens Fernández, Josep Martín Fernández, Antoni Sendra Miquel i Ferran Pijuan Milà –el primer secretari fundador del PSUC, dotze anys més jove que el seu germà Josep–. El 30 d'abril es va haver de presentar al centre de mobilització núm. 18, la que llavors era la lleva més vella, la de 1927; eren aquests sis altafullencs: Ramon Farreras Figueras, Samuel Marca Grisó, Manuel Ramon Inglès, Josep Vilaró Ramon, Josep Virgili Milà i Francesc Plana Sanromà –que ja treballava a indústries de guerra–.

Quinze dies després, a mig maig del 1938, es presentaven al Batalló d'Obres al Front núm. 38 de Llorenç del Penedès els veterans compresos entre les lleves de 1922 a 1925: Jaume Rimbau Hugues, Mariano Martí Serrano i Eugeni Pijuan Suñé; de la del 1923, Joan Vives Argilaguet i el cal suposar refugiat Manuel Zapater Aguilar; de la del 1924, Josep Ramon Inglès i Cassimir Pons Galofré; de la de 1925, només Julià Rubinat Zubillaga. La resta de la seva lleva fou mobilitzada, amb ell mateix inclòs, el 5 de juny: Esperidió Martí Serramià, Josep Maria Aragonès, Enric Balsells, Daniel Vilaró, Antoni Magriñà, lògicament Julià Rubinat; i els dos màxims dirigents polítics de la generació de la República que va donar Altafulla: Josep Maria Boronat Recasens i el conseller primer Lluís Punsoda. Ambdós van tenir un destí singular dins de la seva lleva: el nostre alcalde no va cessar de l'Ajuntament fins un mes i mig després de la data d'incorporació dels de la seva edat i arribà al grau de tinent dins dels darrers batallons de l'exèrcit republicà. El dirigent d'A.C. ja feia boi un any que era jutge suplent del segon Tribunal Popular de Barcelona⁽¹¹⁾, per la qual cosa tingué pròrroga indefinida d'incorporació.

11. Dada aclarida després de consultar l'índex onomàstic de la biografia d'Andreu Nin elaborada per Francesc Bonamusa, publicada a Anagrama, 1977. Casualment l'exemplar m'esperava damunt la taula de la bibliotecària del temple noucentista del Vendrell.

La lleva del 1926 havia anat al front quatre dies abans: Ramon Grannell, Ramon Magriñà, Joan Mañé, Josep Muntané Salvat –a serveis auxiliars–, Josep Sabaté, Carles Sordé, Joaquim Vives i el refugiat Severiano Tineo.

Els darrers mobilitzats, els veterans de veterans, hi anaren el setembre del 1938; el dia 18, els de la lleva del 1924: Josep Ramon Inglès, Josep Farreras Figueras i Llorens Gibert Pujol; el 25 de setembre de 1938, els de la lleva de 1923: Pere Ferré Ramon, Martí Inglès Pijuan, Esteve Rovira Guasch, Mariano Sordé Gual, el per nosaltres famosíssim arrendatari Eugeni Pijuan Suñé, Martí Rius Ginesta, els refugiats Antoni Torres Mariné, Pere Pino Bou i Enric Garcia Puig, i Joan Vives Argilaguet –qui com d'altres veterans prèviament ja havia treballat per les obres del front al batalló d'obres, va al·legar mal al braç, amb certificat mèdic inclòs; però l'11 d'octubre va haver de presentar-s'hi–.

Aquesta lleva del 1923 fou l'última dels altafullencs que van anar a la guerra. Però encara, quinze dies després, a mitjans d'octubre del 38, es van incorporar per a construir fortificacions a Cambrils tres altafullencs i tres refugiats de la lleva de 1921 –Joan Magriñà Ramon, Martí Ramon Ramon i l'ex-regidor gestor Josep Vidal Argilaguet; Josep Roda Pallarès, Josep Albesa Subirats i Antoni Zapater Aguilar–; dos de la lleva de 1920 –Josep Barceló Andreu i Antoni Pijuan Sans; i el més vell de tots, Salvador Ramon Fernando–.

Un altafullenc fins ara no esmentat, ja que des de 1935 que vivia a Madrid amb la seva muller, és l'únic que a hores d'ara pot ensenyar la “Tarjeta de identidad de oficial de les Fuerzas Armadas de la II República” –fruit de la reparació històrica oberta per la Llei 37/1984, de 22 d'octubre–. Ell és Jaume Rimbau Pijuan, nomenat capità d'infanteria al “Diario Oficial del Ministerio de Defensa Nacional/Año LI. N°77. Barcelona, 31 de marzo de 1938”; amb antiguitat des del 4 de juliol de 1937, quan ja feia un mes que romania a l'habilitat hospital Hotel Palace després de ser salvat pel metge coronel Gómez Ulla de la greu ferida de metralla al flanc esquerre que li rebentà la pleura –que per això també se l'ha rescabalat com a pensionista inútil de guerra 63%–.

Jaume Rimbau, altafullenc del 29 de setembre de 1909, s'incorporà com a voluntari del “Quinto Regimiento del Cuartel de la Montaña” la tardor del 1936. A les set del matí del 3 de juny del 37, ja tinent d'enllaç del cos d'exèrcit del Guadarrama, el lloc d'Estat Major fou bombardejat amb tota precisió mercès a la informació de dos desertors; dos companys seus hi van morir –un telefonista i un altre enllaç–. Tres mesos després surt de l'hospital habilitat a l'hotel Palace per a retornar a Catalunya: ha perdut una cinquantena de quilos: en pesava 35. Recuperant-se, fou

nomenat pel general Rojo "*delegado en Barcelona*" de l'Exèrcit de l'Ebre. Des d'aquesta alta organitzativa funció de reraguarda, Jaume Rimbau tingué cura, des de l'abril de 1938 a gener del 39, de l'acolliment a Barcelona del poeta Antonio Machado i de la seva mare tan velleta. A la torre Castanyer, del passeig de Sant Gervasi, entre el nostre altafullenc i el desvalgut intel·lectual va créixer una sòlid afecte: des de la complicitat i identitat d'haver escollit com a mullers a unes sorianes: el Jaume Rimbau, l'Amparo Guerra; Antonio Machado, la Leonor Izquierdo. Com a penyora d'aquest vincle entre el delegat a Barcelona de l'exèrcit republicà de l'Ebre i el refugià a Barcelona més il·lustre, regalà al matrimoni Rimbau-Guerra amb un exemplar amb dedicatòria de "*La tierra de Alvar González*" –dissortadament, dins les pors de la immediata Victòria/postguerra, se'l va fer desaparèixer un familiar a qui l'havien confiat com a tresor–.

4.3. La consolidació de la hisenda revolucionària

El dia de Tots Sants del 1936 el nou ple demostra la seva categoria revolucionària quan anul·la les obligacions del deute municipal de l'emissió d'agost de 1929 "*pendents de pagament i no amortitzades que posseeix la Sra. Viuda del Marquès de Tamarit significada monàrquica tradicionalista i per tant facciosa*". La decisió evidentment "*rebaixa extraordinàriament les despeses del Pressupost*", ja que l'Excma. Sra. Doña María de Goyeneche y de la Puente havia adquirit exactament les tres quartes parts de les famoses obligacions de l'emprèstit: dels títols 51 al 200. "*Como alta y verdadera demostración de respeto, simpatía y serena gratitud*", aquell últim Ajuntament de la Dictadura havia acordat "*por sincera unanimidad nombrarla hija adoptiva de esta villa*". Però minvem la magnitud de l'eufòria antifeudal; després de les amortitzacions de juliol de 1930 i dels sorteigs dels novembres dels anys següents, només restaven per respondre unes quaranta-cinc obligacions de la marquesa vda. de Tamarit.

Aquesta lluita de classes revolucionària en l'herència de la hisenda municipal es feia extensiva quan, a continuació, acorden els vuit regidors "*declarar anul·lables les restants (obligacions de l'emprèstit) en el moment en què es comprovi les tinguin algun element facciós*".

Tant és així que el novembre següent, el de l'any 1937, ja només queden com a pendents d'amortització les núm. 13, 20 i 27. Sortejaes en aquella sessió s'ha de pagar la núm. 20; en la del novembre següent l'amortitzable per l'atzar serà la núm. 13.

Perquè acabi de quedar clar que una cosa és la "revolució pacífica" i una altra "la morositat" que se sàpiga que aquell Ajuntament complí en la

data pactada el pagament de les 1.000 ptes. del segon termini de la Hispano Olivetti de teclat en català. Era el 22 de febrer de 1937.

En la mateixa sessió de Tots Sants del 36 reflectint la radicalitat socialitzant de la hisenda municipal acorden *"rebaixar en 3.000 ptes. del Repartiment General d'Utilitats per a l'any 1936 del total pressupostat"* a causa de *"la deficient collita d'enguany i escassetat de recursos dels contribuents"*. Un mes després i, amb vigència a partir de les mesades de l'any 37, s'aplica el decret de la Generalitat d'augment d'un 15% dels sous dels empleats municipals.

Ambdós acords són rebaixes a la liquiditat de fons de la hisenda municipal; però recordem que tenien un bon coixí a caixa: *"compensar el deute flotant del pressupost ordinari, si és precís amb els ingressos del Repartiment de guerra i atur forçós"* aplicat als terratinents. De la decidida voluntat recaptatòria d'aquella decisió mixta dels quatre federals i del Comitè local Antifeixista en dóna testimoni el que el 21 d'octubre, al tercer dia del nou Ajuntament dels vuit regidors del partits i sindicats, sol·liciten de la Direcció General d'Administració Local *"extreure 1.250 ptes. del compte corrent de F. Ixart per satisfer la quota del Repartiment."*

El Repartiment general s'anà cobrant en regularitat i amb imports prorrogats; per bé que s'ajustà l'hivern del 38 –*"petites variacions d'alguns pocs contribuents que a judici de l'Ajuntament no tenien fixada la quota en el terme just i amb les altes i baixes que s'han produït"*– considerant que ha de recaptar fins a 12.806,48 ptes. A la tardor s'hi afegiren *"les terres dels ciutadans que treballen les terres incautades a Lúcia Planas Alomà"*.

Una cinquena notícia de la hisenda de guerra i revolució la trobem en la sessió del 20 de setembre de 1937: ens fan saber que la Direcció General del Patrimoni i Rendes de la Generalitat els ha assignat un coeficient del 10% de cessió a l'Ajuntament sobre el 2% de la xifra de negocis de la "Indústria d'espardenyes Col·lectivitzada Antoni Salvatella": un prorrateig del 82,81%. La fàbrica d'espardenyes s'havia instal·lat a Altafulla la tardor de 1935 al local "Magatzem Farines". Durant l'etapa col·lectivitzada i d'intervenció pública de la seva gestió, l'Ajuntament assumeix funcions com la de lliurar al Departament Tècnic d'Economia de la Generalitat *"la relació de productes necessaris de procedència estrangera per a la fàbrica d'espardenyes"* –24 de febrer de 1937–. El darrer dia de maig, a l'objecte del cobrament d'aquell coeficient cedit a l'Ajuntament, comuniquen el nombre de ptes. en jornals i les despeses de producció. Tal vegada aquest document –tan transcendental per a l'economia industrial de guerra a Altafulla– es serva encara als arxius de la Generalitat "servats" indefinidament a Salamanca?.

4.4. Noves incautacions

El xalet destinat a escoles i les terres repartides, propietats fins al “18 de julio” de Lídia Planas Alomà, semblen encapçalar el rànking de patrimoni de “faccions” incautat. Registrats als acords municipals en tenim cinc locals més. Dins del 1937: el 8 de febrer, *“la Comissió de Cultura destina per a escola de pàrvuls i pis de la Sra. Mestressa la casa incautada al carrer de la Barceloneta, 34, pis 1er 1^a”*. Més tard, *“la casa deshabitada n° 18 del carrer de l’Hostal de Manuel Salazar”*, que per acord del ple del 19 d’abril de 1937 és concedida a les J.S.U. –la branca juvenil del P.S.U.– *“per a estatge social”*; amb l’avertiment següent: *“de la qual faran al moment oportú l’inventari dels objectes”*. El 17 de maig acorden *“oferir la finca ex-granja Vora-Mar per a residència d’estiu del taller-escola de Pintura i Escultura de la Generalitat a Tarragona, en vista de que està deshabitada de molt temps i no es tenen notícies de llur propietari”*. I, finalment, el 5 de març de 1938, en els únics acords registrats de la Comissió d’Administració de Finques Urbanes regit per Josep Fons i Enric Vallvé són llogats a 30 ptes. mensuals tant el xalet de l’Hort de Pau com la vil·la Montserrat.

L’avertiment a les J.S.U. i la denegació del local del carrer Lleó núm. 6 a les Joventuts Llibertàries demostren l’“ordre institucional” amb què es van desplegar i assignar les incautacions; per tant les ocupacions i els pillatges van evitar-se amb tot el precari zel a l’abast d’aquell Ajuntament.

Per ordre de la Comissaria de Defensa Militar de Tarragona, el maig de 1937 són incautades les vivendes de la costa. Seguien vetllant per la seva “legalitat”, ja que el 28 de juliol del 38 comuniquen al cap de sanitat de la Defensa de Costes que el sanitari de la Jefatura Artillera *“va requisar sense autorització un edifici”*.

4.5. El parvulari de la Barceloneta

Acabem de saber que un pis incautat de la Barceloneta es destinà a l’habilitació de l’escola de pàrvuls. Fins que va fer-se desapareguda a finals de la guerra, de febrer del 37 a novembre del 38, la mestressa parvulista en fou Consol Pipió Roca, nomenada per l’Estat; els dos darrers mesos mal comptats la substituï Rosa Farrús Bartolomé.

A l’escola de pàrvuls aquell Ajuntament –i particularment el cenequista Josep Fons– va demostrar el seu profund culturalisme que contrastava paradoxalment amb el context històric de guerra/“revolta” que els donava locals a l’abast. Actitud que també manifesten quan el 3 de maig del 37 acorden que *“el rètol del Cementiri municipal sigui pintat de nou i redactat en català”*; o quan, el segon ple de juny del 37 és monogràfic

d'ensenyament: visitaran el diumenge les escoles al xalet incautat, per gaudir en directe de les possibilitats *"de la petita impremta oferta per la Inspectora d'aquesta zona"*, les despeses de la qual ocasionades al mestre dels nens, l'encara no mobilitzat Josep Roca Garcia, pagaran. Encarreguen al recader que passi a recollir a la casa "Vivó Torras" de Barcelona el reparat motor del jardí de les escoles, que preserven dels llibertarismes de la mainada no deixant-los quedar-s'hi *"fóra de les hores de classe i recreo"*. I demanen a la parvulista que comenci la classe a les nou del matí *"en lloc de les vuit a fi que no sigui tant pesat pels infants"*.

Per a l'escola de pàrvuls municipal de la Barceloneta, en la sessió del 22 de març de 1937 es va acordar, exemplarment, d'encarregar 9 tauletes a cada fuster. Que es van pintar de blau *"en vista de que aquest és el desig de la Sra. Mestressa"*. Van ser pagades, just al cap d'un any, a cadascun dels fusters d'aleshores: 282,75 ptes. a Gaietà Magriñà, que a més havia pintades totes les 18 tauletes; i 173,25 ptes. a Jaume Rimbau. Les 486 ptes. a la fabrica d'Eduard Font pagaven escrupolosament les 36 cadiretes.

4.6. Els proveïments per als altafullencs i refugiats

Llurs responsables municipals principals constituïen la comissió dels regidors Enric Vallvé, Salvador Ferré i el conseller primer Lluís Punsoda. Els acords de plens i els llibres de registres de sortides donen testimoni de la seva cura; i dels problemes plantejats: tant per la pròpia infraestructura econòmica del poble –sense bestiar i arbres fruiters; sort de la barca de pesca de sardines i de les quatre barques petites; sense fàbrica d'oli– com per les relacions amb el poder fàctic de guerra, el Sindicat Agrari que controlava "corporativistament" la producció agrícola: els han de prohibir *"de treure cap mercaderia sense autorització de l'Ajuntament"* –12 de gener de 1937–; els han d'advertir que *"venguin sucre a tots els habitants tant si són socis com no"* –23 de juny de 1937– o adobs químics als parcel·listes, que cal suposar refugiats no admesos com a socis –2 d'octubre de 1938–.

Per a cada refugiat, a partir d'abril del 37, l'Ajuntament en rep dues pessetes diàries. Des de desembre del 36 els altafullencs en van acollir; el 3 febrer del 37 en la segona relació lliurada consten *"els refugiats madrilenys fins al 3 de gener"*; els allà resistents seguint el *"¡No pasarán!"* van rebre solidàriament dels altafullenc una tramesa de queviures, els donants dels quals van constar en la llista pública acordada d'exposar el 3 d'abril. Aquell abril del 37, els cens de refugiats és de 13 homes i 15 dones. A començament de juny quan reclamen les necessitats de sabó quinzanals, l'Ajuntament el calcula per a 924 habitants, dels quals 28 són madrilenys i 10 malaguenys refugiats. El setembre, als refugiats de Madrid i Màlaga

s'hi afegeixen els de Bilbao, per als quals a finals de gener del 38 arriben 17 paquets de roba lliurats per la Delegació de la Inspecció d'Assistència Social a Euzkadi de Tarragona. A mitjans de febrer Altafulla suma 773 habitants i 41 refugiats de Madrid i Bilbao; a començaments de maig del 38, l'Ajuntament s'ha d'exclamar a la Junta de Proveïments de Tarragona ja *"que la població d'aquesta vila ha estat augmentada amb 105 persones procedents de pobles evacuats, per això a final de mes demanaran que la Conselleria de Governació de la Generalitat ens instal·lés una cantina escolar per "als refugiats menors de 14 anys en necessitat"*. Per acabar d'adobar-ho aquell últim desembre de 1938 *"la collita d'oliva havia estat nula"*. Sort que dins dels desastres de la guerra –racionaments, escassetat, acolliment de refugiats i altafullencs mobilitzats– els bombardeigs només foren tres... –i sense víctimes– el 12 de març i per fer tronar a les dotze de la nit quan començava sant Josep del 37; i el darrer mes de guerra, el 29 de desembre del 38, destruint parcialment 3 edificis i ferint lleument 2 homes.

Coincident amb l'arribada dels primers refugiats, i ja amb les primeres tres lleves d'altafullencs mobilitzades o a punt d'incorporar-se, en la sessió del 15 de desembre de 1936 el ple decideix la primera mesura de proveïments excepcionals de guerra: acorda d'intercanviar amb la Societat Agrícola de Mataró 2.000 kg de morenc per 4.000 kg de patates. El 22 de febrer de 1937 avisen del racionament del pa als flequers de la vila –Antoni Martí, Miquel Sala i Mariano Sordé– perquè *"venguin el pa al públic a raó d'una lliura per habitant"*, i autoritzen el preu de 0,90 ptes. el litre als venedors de llet de vaca –Pere Boronat Bové i Josep Cases Martí–. Aquest darrer serà advertit, el 22 de gener del 38, perquè *"dongui facilitats al públic per a l'adquisició de llet"*. El 22 d'octubre, l'avisat és l'altre lleter perquè *"subministri mig litre de llet de vaca a la refugiada Balbina Hertero"*. Ambdós, a primers de novembre, reben la comunicació municipal *"que primerament subministrin llet als qui portin val de l'Ajuntament"*.

El dissabte de sessió següent a les mesures de racionament del pa i d'intervenció del preu de la llet doncs tocava a la carn: *"els carnisseros que com a màxim donguin mitja terça de carn per família"*.

El moment més alarmant i crític de proveïments per a aquella Altafulla que ja sabem que ha acollit més de cent refugiats és a mitjans de juny del 1938, l'últim mes d'alcaldia de Lluís Punsoda. L'Ajuntament s'exclama perquè *"fa quatre mesos que no s'ha pogut subministrar oli i prop d'un any que no s'ha pogut subministrar sabó"* –el racionament de sabó era d'un quart de quilo per persona quinzenal–. Per a l'arribada d'oli feia poc que s'havien facturat 749,65 ptes.; però n'han de reclamar el retorn dels diners ja que la Comisión del Suministro del Aceite de Oliva –al carrer Girona núm. 27 de Barcelona– no els va atendre la comanda. La situació

d'escassetat de queviures ja havia provocat un mes abans el prec de l'Ajuntament a la Delegació d'Ordre Públic de Tarragona perquè *"no deixi treure verdures si no van amb guia a la plaça de Tarragona"*. Rigor que es flexibilitza a finals d'estiu quan l'Ajuntament *"autoritza la sortida de verdures fins a 10 kgs. als ciutadans que la trametin als seus familiars"*.

La gran alegria en la misèria vingué del Fons de Solidaritat Internacional, llavors que semblàvem ex-iugoslaus, quan el 17 de novembre de 1938 arriben 50 quilets de sucre. Feia dotze dies que s'havien exclamat a la Delegació General d'Abastaments de Tarragona perquè *"subministri llet i sucre pels infants i malalts"*.

La penúria i l'autarquia de guerra dugué a l'Ajuntament a les pròpies emissions de *"vals-moneda"*¹². Just boi tres mesos després de la intervenció sobre el pa i la llet i quinze dies abans de reclamar sabó per al racionament, *"en vista de les dificultats que es presenten per a la compra-venta degut a l'escassetat de moneda fraccionària, l'Ajuntament (acorda) posi en circulació vals d'una pesseta i de cinquanta cèntims fins a un import màxim de 2.000 ptes., retirant llur equivalència en paper moneda de l'Estat o Generalitat per respondre en tot moment de l'import dels vals"*. Era el 12 de maig de 1937. Al cap de set mesos *"estan rebregats, bruts i inservibles"* per la qual cosa s'acorda de retirar-los de circulació substituint-los per una nova emissió que es pot bescanviar fins el darrer dia de febrer de 1938. La segona emissió era decidida al ple del llavors neutre 20 de novembre –de 1937– i tenia molta més dimensió que la primera: emeten 6.000 vals-moneda de pesseta i 8.000 d'un ral. Per respondre'n, un cop lliurada als altafullencs particulars, l'Ajuntament es concedia un mínim de trenta dies per canviar-la amb l'equivalència en paper de l'Estat. Els segons i nombrosos vals-moneda emesos duien *"l'estampilla de l'Alcalde i del Dipositari"*. Eren tan estètics que ambdós models van ser tramesos al Comissariat de Propaganda de la Generalitat a Barcelona. Qui en trià la il·lustració, com explicà a Joan Carnicer l'estiu de 1982 fou el dipositari Enric Vallvé. Llur validesa cessà el darrer dia de setembre de 1938.

4.7. Els conflictes a la reraguarda altafullenca

Ja hem esmentat els estira i afluixa amb el Sindicat Agrícola i els avisos als lleters. També directament relacionat amb l'incompliment dels rigors del racionament hem de consignar *"la penyora amb paper de pagament de l'Estat de 250 ptes. a Joan Salvat Boronat –acordada al ple del 20 de*

12. Joan Carnicer ja ens en donà notícia documental i oral al 19è lliurament de "La Tartrana", de novembre de 1982, al monogràfic "Els bitllets de l'Ajuntament republicà d'Altafulla".

setembre de 1937— per no subministrar porc el passat dissabte als posseïdors de les targes de racionament que lo assignaren, resultant que fou venda amb ocultació; tota vegada que (per) les racions fixades li havia de sobrar porc”. Aquell mateix divendres del segon estiu de la guerra, el regidor Josep Pijuan denuncia Josep Cusiné Fortuny perquè “al passar pel carrer de l’Hostal el dia 13 últim, a les onze menys cinc minuts de la vetlla, va sentir com des d’on habita —(el que després fora el secretari de l’Ajuntament gestor de la immediata Victoria)— s’oïa l’emissora facciosa Radio Sevilla”. La denúncia serà tramesa al Comissari Delegat d’Ordre Públic de Tarragona “per a que apliqui a l’afectat les sancions que siguin al cas”. L’esmentat comissari el maig d’aquell 37 havia tramès un telegrama “sobre ràdios i retirada d’antenes”. D’aquest control de la propietat i l’ús de les ràdios a la reraguarda en plena guerra civil en tenim testimoni quan dies després de la denúncia, el 4 d’octubre de 1937, es trameta a la Direcció General de Radiodifusió “les altes d’aparells radioreceptors últimament donats d’alta”; o quan el 4 de febrer del 38, Jaume Busquets i Francesc Inglès Virgili obtenen oficialment “l’alta de ràdio”.

Els altres altafullencs multats foren Salvador Ferré i Manuel Ramon: de 75 ptes. “per no escurar el rec Masia de Baix”. Finalment es deixà sense efecte la penyora imposada a la mestressa de la barberia d’Antoni Sabaté que fou denunciat per afaitar en diumenge; com que el sergent dels carrabiners de la platja i un milicià van presentar un escrit exposant que “els afaità en diumenge per un servei de guerra” es perdonà a Teresa Ferré la penyora de 5 ptes., “però amb l’advertiment que no es tolerarà cap vegada més”. Això succeïa justament el primer Nadal de la guerra.

A les envistes del segon, el 17 de desembre del 37, l’Ajuntament lliura un comunicat als dos cafeters titulars —el president d’ERC i de la Violeta, i a Josep Pijuan, del Cafè de baix— recordant-los que “estan prohibits els jocs d’atzar”...

4.7.1. Les amargures del Dr. Rodríguez

Ja ha arribat l’hora d’explicar els capítols pendents de l’odissea del Dr. Rodríguez. El 3 d’abril del 37 el conseller segon i cenetista Josep Fons presenta en sessió la notificació que el Dr. Rodríguez “del 15 d’abril en endavant reanudarà el seu treball professional i habitual en aquesta vila, un cop prestat els serveis encomanats (el 15 d’agost del 36) pel Comitè Antifeixista (en un escrit que el lliurava a serveis d’hospital al Front d’Aragó)”. De moment, “a prec de la Presidència s’acorda deixar-lo damunt de la taula pendent de discussió fins a la propera sessió”. Que arriba el 19 d’abril; on el dirigent del comitè i regidor Josep Pijuan respon l’escrit del Dr. Rodríguez presentat pel regidor cenetista Josep Fons. En la conclusió del federal i ugetista “el Dr. Rodríguez no es pot reintegrar al comès de metge titular

d'aquesta vila càrrec que per altra part ja no ocupava el 10 de juliol per haver estat destituït per l'Ajuntament amb anterioritat". Això ja ho sabíem; el que ens explica com a novetat la versió el regidor Pijuan –sobre els tràngols del Dr. Rodríguez els primers dies de la “revolta” de l'estiu del 36– és que ell com a president del Comitè Antifeixista li estengué “un document per a que pogués circular” i així salvar-li la pell ja que uns desconeguts l'havien amenaçat de mort; per tant, Josep Pijuan “desmenteix que l'esmentat Dr. hagi anat als hospitals del front per a fer obra antifeixista sinó per a protegir llur defensa personal”.

El Dr. Rodríguez, aquella primavera del 37 sí que recuperà la seva condició de metge titular de l'Ajuntament de Tamarit; i quan Altafulla viu una passa de xarampió, que fa tancar les escoles del 24 d'abril a l'11 de maig, cal suposar que es féu necessari. Potser és ell mateix qui recomana que l'Ajuntament sol·liciti al Centre Sanitari de Reus 15 i 25 tubets de vacuna antiverdèlica i 100 ampolles de vacuna antitísica. L'any següent, el 28 d'abril de 1938, quan l'Ajuntament d'Altafulla comunica el personal sanitari hi consta al costat de Lázaro Roman Márquez i Carme Díez. Cinc mesos després, al comunicat de l'Ajuntament al director del Centre sanitari Comarcal “*l'únic metge que exerceix és el Dr. Constantí Rodríguez, el qual presta llurs serveis a Tamarit de Mar*”.

Aquest final felíç momentani el mantenia com a afiliat a la CNT, tal i com consta en la fitxa de la Guàrdia Civil de la Torre de l'any 1947; on al revers i a llapis està escrit el que demostra que el nostre Dr. Rodríguez se les va carregar totes: si fou amenaçat de mort pels incontrolats de l'estiu del 36 i amb salconduit del comitè se n'anà als serveis sanitaris del front d'Aragó, doncs a la immediata Victoria/postguerra –com a represàlia per aquests serveis que no li foren reconeguts a la tornada– “*fue encarcelado el día 27 de enero de 1939 hasta el 29 de septiembre de 1940*”. Algú el va denunciar, potser envejós perquè la seva lluita i informe contra “*els deu casos de paludisme a la zona marítima*” van merèixer que el darrer Ajuntament republicà –amb Josep Maria Maimó Bosch com a alcalde– havien estat premiats amb 200 ptes.

4.7.2. Les friccions amb milicians i refugiats

Ens cal ara deixar constància dels conflictes a la reraguarda amb els forasters –militars, milicians o refugiats–. L'estiu del 37, Lluís Punsoda mai no acceptà les interferències dels milicians, per això el 13 de juliol prega al comissari de la Generalitat a Tarragona que “*solucioni no tenir de demanar permís al Cap de Milícies del sector per telefonar oficialment l'Alcalde*” i només considerarà com a única autoritat militar “*les forces de carrabiners, Assalt, Guàrdia nacional*”, tal com demostra en la seva resposta al cap del

sector nord de la columna de costes d'Altafulla per atendre l'ordre d'apagar llums a partir de les nou de la vetlla. L'ús del telèfon durant la guerra, pel que reclamà absoluta autonomia el conseller primer Lluís Punsoda, portaria a reconciliar-se oficialment amb *"la Telefonista d'aquesta vila, Mercè Cendra"*; si quan entrà li retirà la subvenció anual de 150 ptes., doncs en la sessió del 16 d'abril de 1938 se li retornava *"pel treball extraordinari que amb motiu de la guerra ha tingut, en especial pels telegrams i conferències a càrrec de l'Ajuntament"*.

Els milicians van marxar l'agost del 37, i l'únic incident polític el van provocar dos d'ells amb els regidors Josep Pijuan i Enric Vallvé; tal i com es comunicà al comissari de la Generalitat a Tarragona, el 7 de juliol.

Arribats els refugiats del setge de Madrid i estrenades les escoles al xalet incautat el primer ple de desembre del 36 es fa ressò *"dels incidents entre el Sr. Mestre i un nen de Madrid, refugiat"*, acordant-ne que el conseller de Cultura, Josep Fons Roca, *"es personarà a l'escola per emetre'n un informe"*. Quan Altafulla ha d'acollir 105 evacuats, el maig del 38 l'Ajuntament ha d'acordar *"publicar un ban ordenant als pares dels infants compresos a l'edat escolar, que sens cap excusa, els facin anar a classe, del contrari es prendran mesures contra els referits pares, ja que és intolerable després del sacrifici que fa la República perquè no quedi cap infant sense escola, que siguin els pares els qui no prestin la seva col·laboració a aquesta obra de cultura"*.

L'abast i magnitud de la presència de refugiats potser motivà que se n'elegís un interlocutor vàlid, un delegat elegit pels propis refugiats i que per força havia de ser una dona, Juana Hernández, ja que no hi podia haver cap home entre 18 i 45 anys que no fos al front. D'aquest món de refugiades en tenim un segon nom i un testimoni prou colpidor, quan l'Ajuntament prega a la directora de l'Establiment d'Assistència Social de Tarragona perquè *"atengui a la ciutadana Maria Jorge Fernández, durant el part, per trobar-se sola"*.

Estem a començaments de setembre del 38. En el ple corresponent, amb el darrer Ajuntament de guerra, el tema central són dos conflictes amb refugiats: els que habiten la casa núm. 3 del carrer Martí d'Ardenya, *"ordenant-los que la respectin o del contrari seran desallotjats si persisteixen en llur activitat destructora"*; i un noi de 16 anys, Jacinto Miguel Ortega, *"acollit fins a la data pel veí Pere Ramon Plana"* –efectivament, tens bona memòria, el mateix, el mateix–. El noi era un autèntic pillo ja que *"ha arribat a prendre coses dels seus acollidors, aprofitant que tota la família (del que fou regidor cap de llista de l'ACR i alcalde i regidor gestor repudiat després pels federals) dorm fora"*. Per al noi, el ple demana que el Comitè de Refugiats *"ens el tregui"*.

Un segon robatori afectà al cotxe municipal, el "T 4486" cedit a l'Ajuntament pel seu propietari, que els fou robat el 15 d'octubre del 38 "*per uns individus armats*".

El tercer i últim pilló refugiat arribà a robar el carro i collar d'Isidre Marquès. Es deia Emeteri Nicolau i fou descobert a Vilafranca, a principis de gener del 39, quan s'adreçava cap a Figueres, testimoni que l'èxode des d'Altafulla començava.

4.8. Deixant 1.361,88 ptes. a caixa

L'últim Ajuntament republicà –amb Josep Maria Maymó Bosch com a alcalde des del 7 d'agost del 38 i sempre amb Lluís Amill com a secretari– hagué d'aguantar les tragèdies finals. Heus aquí els panorames del seu últim mes i mig: els ha plegat el sereno i l'han de substituir –20 de novembre– els ha desaparegut la parvulista i la substitueixen– 28 de novembre. Per fer llenya per coure pa tallen vint pins de la finca de Joaquim Gatell, amb l'autorització del comissari de la Generalitat de Tarragona. "*La collita d'oliva ha estat nula*". El 29 de desembre l'hydro facciós ha bombardejat a les set i cinc del vespre, ferint lleument dos homes i destruint parcialment tres edificis. El 6 de gener de 1939 "*han vingut per instal·lar un Hospital Militar a les escoles*".

Els van mantenir la seva legalitat: al ple corresponent de novembre, sortegen la corresponent obligació pendent d'amortitzar; i en la seva darrera sessió, l'última republicana, el primer dia de gener de 1939, exposen el balanç econòmic del mes anterior; i de l'any: ingressos, 19.482,31 ptes.; despeses, 18.120,43 ptes.; en caixa, 1.361,88 ptes. Els últims documents, segons el llibre de registres de sortida en les últimes ratlles manuscrites per Lluís Amill, són datats el 12 de gener de 1939: lliurar per triplicat la llista dels refugiats al mes de desembre al delegat de la Comissió d'Assistència Social, i demanar a la Direcció General de Proveïments guies per moldre blat al molí del Gaià.

5. REFUGIATS I EMPRESONATS

Perduda la guerra, per als nostres polítics republicans altafullencs s'esdevingueren tres circumstàncies: el refugi/exili cap a França, que el van elegir els germans Lluís i Albert Punsoda –la botiga del carrer del Dalt dels quals fou saquejada– i l'alt jutge popular i dirigent d'A.C. Josep Maria Boronat Recasens. L'exili interior sense represàlies que mereixien tots per estar nets de sang i del que només van gaudir-ne els regidors Ramon Boronat Llenas, Salvador Ferré Guasch, Josep Ferré Ramon i Marcel·lí Suñé ; i

les presons o els batallons disciplinaris de la repressió franquista que van patir –a més del Dr. Rodríguez, ja ressenyada i la més absolutament injustificada– el secretari, tres dels regidors i cinc altafullencs esquerrans més.

L'únic assassinat polític “nacional” d'un altafullenc succeí en la immediata Victòria/postguerra, quan fou afusellat Pau Ramon Ramon, qui havia estat membre del Comitè Antifeixista i com a tal de la comissió del Repartiment Extraordinari de setembre de 1936. Però no podem deixar de transcriure esborronats aquesta anotació del nostre Registre Civil *“En Altafulla provincia de Tarragona, a las cinco de la tarde del día veintidós de Marzo de mil novecientos treintainueve (...) se procede a inscribir la exhumación de Don Baltasar García Moreno, de treinta y nueve años de edad, natural de Huerca Overa provincia de Almería (...) domiciliado en Torredembarra, calle de Carnicería, número 14 piso 2º, de profesión Carabinero (...) Falleció en Altafulla el 18 de enero pasado de 1939, a las seis de la tarde, a consecuencia de la guerra (...) Esta inscripción se practica en virtud de la autorización (del Excmo. Sr. Gobernador Civil) para exhumar dos cadáveres de entre los quinze rojos que se enterraron en varios sitios de este término municipal”*. L'altre exhumació –davant de la vídua– correspon al també carrabiner de la caserna de Torredembarra, Benjamín Álvarez García, de quaranta anys d'edat, nascut a Rodicón (León). D'aquestes quinze víctimes de l'entrada dels “nacionals”, en sabem dos noms més –Josep Enselmu Sala i Magí Ràfols Giró– les famílies dels quals van gosar reclamar-ne els seus certificats de defunció com a anònims “soldados rojos desaparecidos” quaranta anys després.

El secretari Lluís Amill fou destituït oficialment *“a veintitrés de octubre de mil novecientos treinta y nueve Año de la Victoria”*, pel ple municipal dels sis *“señores gestores presididos por el Sr. Alcalde Don José Pijuán Salvat”*. Era classificat com *“el ex Secretario de esta Corporación D. Luis Amill Sevé, que actuó en este municipio desde el 20 de febrero de 1936 hasta el 17 de enero de 1939 en que fue liberada esta villa”*. Era acusat *“Por haber abandonado la población el momento de ser liberados, por su actuación con los elementos rojos, por destacado izquierdista”*. Per aquesta terna de malifetes, “ells/aquells” sis altafullencs *“y por los informes pedidos por Auditoría de Guerra respecto su actuación, esta Corporación acuerda destituirlo de empleo y sueldo sin ninguna clase de beneficios y en caso de saber su paradero, comunicarlo (...)”*. Lluís Amill acabà entrant presoner al camp de concentració de Pamplona. Però allí gaudí del reconeixement personal d'un militar “legal” monàrquic. Així... al cap de quatre anys de postguerra i Victòria, Lluís Amill tenia la vida completament refeta: restituït com a secretari és destinat a la ribera de l'Ebre Xerta. I el maig de 1943 es casa amb Maria Sala Collell, l'altafullenca filla del forner: a qui va conèixer a Altafulla, quan hi arribà nou anys abans “molt jove; elegant”.

El regidor federal Lluís Maymó Bosch, el catalanista Enric Vallvé i el cenetista Ramon Ramon Pedrol foren empresonats del 17 d'abril del 1939 al 25 d'agost de 1940 –setze mesos i mig; el regidor federal/ERC i president del comitè antifeixista Josep Pijuan Milà *“liberada la población por las Gloriosas fuerzas Nacionales, fue detenido y encarcelado en el mes de abril de 1939 y actualmente está en la prisión de Cuéllar, provincia de Segovia”*– el text, és clar, pertany a les fitxes de 1947, on també podem llegir que el seu pare Ferran Pijuan Lloberas també encara era a la presó –a Orduña– i el seu germà Ferran *“actualmente en 13er Trabajos de Africa”*. Delfi Magriñà Ramon, fitxat com de la CNT, estigué tres mesos a la presó. Manuel Ramon Pros, també com a cenetista i el rabassaire Joan Sendra Solé estigueren empresonat del 24 d'abril del 1939 al 12 de novembre de 1940 –boi divuit mesos–. El regidor federal Josep Salvat Pijuan restà vint-i-nou mesos a la presó valenciana de San Miguel de los Reyes i set mesos més desterrat a cent quilòmetres d'Altafulla; la seva casa de la cantonada del llavors carrer del Migdia amb el del Pujol i la pallissa de la cantonada Migdia-Hostal foren incautades i destinades durant catorze anys a locals de la FET y de las JONS. Fins que l'alcalde Ignasi Marqués li les restituí.

El regidor cenetista Josep Fons Pros romangué al penal de Cuéllar un bon foter d'anys.

Albert Punsoda entrà per Donostia procedent de l'exili d'uns mesos, detingut restà quatre anys empresonat. També empresonament durant força mesos van patir –déu meu...– la mare i la germana dels germans Punsoda Marqués. Al sortir de la presó van ser confinades a la seva casa de Tàmarit...

Lluís Punsoda retorna a Altafulla el 1953, amb la seva dona Lola i el seu fill Jean Louis –llavors amb set anys–. Havia arribat al refugi/exili de la Catalunya Nord amb el grup de l'Estat Major de l'Exèrcit Republicà que s'assentà a Vernet-les-Bains. No volgué escollir les rutes dels exiliats cap a Hispanoamèrica. Com a primer tast del somniat retrobament i retorn, la Lola Torres vingué tres vegades a Altafulla a veure la família Punsoda a la fi rehabilitada.

A finals dels cinquanta, Lluís Punsoda compra al seu vell company regidor republicà Josep Salvat la pallissa de la carretera –que havia estat local incautat per al Frente de Juventudes, amb el piano familiar dels Punsoda inclòs–. Hi basteix la coneguda pastisseria i “colmado” del carrer encara de “sant Antoni Abad”/17 de gener de 1939.

Lluís Punsoda sovintejava les visites a la cantonada de dalt de la mateixa vorera del carrer de l'Hostal: per a ajudar el sogre de Lluís Amill a posar al forn el pa. *“Miquel, no ens hauríem de morir mai”* –li deia–.

Francesc Blanc Canyelles